Selle e-raamatu aluseks on Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolise arhiivi projekti

„Kreutzwaldi sajand. Eesti kultuurilooline veeb“

skaneeritud failid.

E-raamatu formaati konverteeritud Tartu Linnaraamatukogus.

Märts 2011

Eesti Kirjandusmuuseum
Estonian Literary Museum

Tartu Oskar Lutsu nimeline
Linnaraamatukogu

E. ENNO.

MINU SÕBRAD

TARTUS, 1910.

K. SÖÖT'I TRÜKIKOJA TRÜKK.

Minu esimene sõber.

Tol ajal, kus ma weel Köödsä kõrtsis kõnesid pidasin, mõisa puiestik weel nii pikk oli, et mitu korda ära kulus puhata, enne kui teisi otsa jõudsid, — tol õndsal ajal, kui puud weel nii paksud ja kõrged oliwad, et kuidagi otsa ronida ei saanud,— kus wunn tundmata, kartulipüss katsumata, habemelõks proowimata ja lingukiwi weel üle isa kapstamaa lendama ei ulatanud, — oli mul üks sõber.

Ma ei kõnele mõisa partidest, kanadest ja muu pudu-padu kraamist, — neid ma armastasin wäga, iseäranis kui esimesed hästi täädätasiwad, teised koledasti kaagutasiwad, üleüldse kui mina nende keskel olin; ei kõnele ka mõisa pähkla-, õuna-, kirsi-, ploomi- ja muudest puudest, kust mõndagi „matut" saada oli, — ei, need oliwad sõbrad, kes esimesel silmapilgul — suure waewa pääle — suurt lõbu sünnitasiwad, pärast aga muud järele ei jätnud, kui kirjud püksid, mütsud ja matsud, noomimised—ja nõnda edasi — õieti mitu aega.

Ma ei kõnele ka wäikestest sõpradest, moonaküla lastest, kellega lahingut lüüa sai, ega ka suurtest sõpradest nagu Jedsäst, Tsustust, Topsist, Murist, Tupest, Minkowist, Tiraikast ja teistest armsatest Köödsä kõrtsi alalistest külalistest, kes kunagi ei unune.

Tol õndsal ajal oli mul kalliks sõbraks rättsepp Mandli wäike Jankel, kellega kunagi tüli ega sõnawahetust ei olnud. Meie armastasime üksteist. Minul oliwad suured sinised silmad, Janklil weel suuremad ja mustad; minul oli piklik nina, temal weel pikklikum ja konksis; minu juuksed oliwad walged kui linakolgeni, temal aga mustad kui pigi ja kahus. Mina ei armastanud kübarat, temal oli pääs rättsepp Mandli wana lott, mis üle kõrwu kippus. Mina kõnelesin ikka nagu kõneldakse, tema ka, aga ikka oma imelik tümin juures —nii läbi nina, kõneles ta, mis iial kõneles. See oli just niisamasugune tümin, mis kord kolm juuti ajasiwad, kes laupäewa hommiku kõrtsi eestoas suured sarwed pähä köitsiwad, rihmad ümber wäänasiwad ja siis muudkui tümistasiwad. Mina tahtsin naerma hakata, aga ema ütles: „nemä pallese oma Jumalat, ärä sa neid essitä!" Mina jäin niisama weel wähe waatama, imestasin, kuidas „neo oma Jumalat pallese" ja läksin ära. Tümin jäi meelde ja ei ununenud, sest Jankel tuletas jälle meelde.

„Kuule, Jankel", ütlesin mina kord sõpruse algul, „kas sa ei saaks toda tüminat jätta, kui sa kõneled?"

„Ega ma ei tümista."

„Kas sa siis ise ei kuule?"

„Ei kuule!"

„Mina kuulen küll!"

„Sina ei kuule!"

„Kuulen küll!"

„Ei kuule!"

„Noh, olgu siis pääle, kui ei kuule..." kiitsin mina järele, ise aga imestasin, et tema ei kuule ja arwab weel, et mina ka ei kuule. Pärast aga ei puutunud see tümin enam nii kõrwu, wiimati oligi hää, et ta nii kõneles, oli nagu armsam weel, sest keegi ei saanud nii kõnelda, kui minu wäike Jankel.

Mina olin ise küll wäiksem kui tema, aga palju suurem tema olla ei wõinud, sest kui ta oma leiwakoti selga wõttis, kus just üksainukene päts sees oli, siis oli ta koguni küürus ja ainult wähe oli waja, et koti ots oleks maa külge puutunud.

Wana Mandel elas Lapetukme külas Põlwik-Kängsepa tares, umbes wersta kolm mõisast. Isa nimetas teda peenikeseks Saksa rättsepaks, sest mõisa saksikud ja undsakud lasksiwad oma riided wanal Mandlil teha, sest keegi ei teinud neile nii hästi, kui just tema, — ja wäike Jankel aitas kui õpipoiss kaasa. Kui mind ema kord Põlwik-Kängsepa juurde ühes wõttis, aitasin wäiksel Janklil pressrauda palawaks puhkuda. See oli lõbu. Sülitasime wahete wahel pressraua pääle, muud kui särises wastu. Siis näitas Jankel mulle ka oma sõrmkübarat ja nõelu ning uut kübarat, mis sugugi üle kõrwu ei kippunud.

Wana Mandel sai iga nädal mõisast suure pätsi leiba ja wäike Jankel pidi pätsi koju kandma. Kui ta kõrtsi juures puhkas, ja mina temale abiks olin kotti selga wõtma, siis ep ma nägingi, et ainult wähe waja oli ja kotiots oleks maa külge puutunudgi.

To oli õieti ilusal päeval. Wihma oli sadanud ja kraawi põhjas seisis weel natukene wett patserdamiseks. Sääl jäi rättsepp Mandel kõrtsi ette seisma ja hakkas isaga juttu ajama, kes parajasti kaewust wett wõttis. Wäike Jankel hoidis wana Mandli säärikust kinni, kui mina täie hooga oma Suure-Bengli seljas ligemale kihutasin. Suur-Bengel oli isa kepp, kõwera pääga ja hää tüseda warrega, rauast tikk otsas. Muidu oli Suur-Bengel mõisa wana täkk, kellega Jedsä, mõisa wahimees, härbäri juurde wett wedas. Wäike Jankel kartis wist minu Suurt-Benglit. Mina astusin siis Suure-Bengli seljast maha ja kiskusin näo nii weidraks, et Jankel naerma hakkas. Siis waatasime natukene aega üksteisele otsa.

„Mis su nimi on?" küsisin mina.

„Jankel!" kostis tema.

Weider nimi, nagu kõditas jälle. Jankel!.. Juba kipitasgi keele pääl: Jinkel Jankel, Kinkel Kankel! Aga isa ajas wana Mandliga nii lahkesti juttu, nagu harwa kellegagi, ja ma surusin kõdituse maha ja ütlesin:

„No Jankel, tule siis ratsa sõitma."

„Ei tule!"

See haawas mind: wana Mandel ajab isaga nii lahhesti juttu, ja tema ei tule minuga ühes sõitma!

„Isa, Jankel ei tule minuga ühes ratsa sõitma."

„Küll ta läheb, kutsu ilusti."

„Kuku Jankel, tule minuga ratsa sõitma."

Wana Mandel aitas tagant, mina winnasin käest ja nii sai wastupunnimisest ja winnamisest esimene sõpruse päew.

„Mina annan Suure-Bengli sulle, ise wõtan Jiase," seletasin mina.

Jias oli teine kepp, pargist toodud, otse härbäri akante alt, kus põõsas punaseid pajusid kaswas. Jiaseks kutsuti muidu mõisa metsasaksa ja tema koera, mõlemaid ühe nimega, muidugi oma wahel. Mina arwasin, et nimi ka minu punasele ratsule küllalt kohane on, sest kepp oli peenike ja sirge, kui Jiasgi kõige kärmem mõisa koerte hulgast, nagu hurt kunagi.

„Kuhu meie siis nüüd sõidame?" küsisin mina.

„Sõidame parki!"

„Ei, sõidame parem pargi ääres edasi."

Sõit läks tuhatnelja. Jankel jõuab tükk maad ette; minul ei ole enam lootust järele jõuda.

„Jankel, puhkame siin!"

„Puhkame."

Meie istusime wana põlise pärna alla muru pääle maha.

„Ajame siis nüüd ka weidike juttu!"

„Ajame."

„Kuhu sina kõigeparema meelega läheksid?"

„Mina läheksin Jerusalemma!"

„Kus to on?"

„Sääl metsa taga, kaugel, kaugel, suure mere taga, kuhu üksi suured laewad wiiwad, niisuured kui mõisa ait. Wäiksed laewad, niisuured kui kõrts, lähewad mere pääl kohe ümber, sest laened on nii kõrged kui need lõhmused. Sääl kaugel, kaugel on Jerusalemm. Wanaisa käis sääl. Suur laew wiis teda sinna. Mitte Jerusalemma, waid Jerusalemma randa, mis Kaananiks kutsutakse, kus Israeli lapsed elasiwad, enne kui neid Jumala wiha maailma laiali pillas. Sääl rannas on Jerusalemm weel suure kõrbe ja suure mägestiku taga. Wanaisa kõndis kaua, kaua palawa päikse käes tühjas kõrbes, kus muud ei ole, kui liiw ja liiw. Siis jõudis wanaisa mägestikku. Mäed on sääl nii kõrged, et pilwi ulatawad. Ühe suure mäe otsas, sääl seisab Jerusalemm ja kuldse templi müürid. Kui Messias tuleb, siis lähewad kõik Israeli lapsed Jerusalemma, ehitawad kuldse templi üles."

„Kust to Messias siis tuleb?”
Jankel jutustas särawail silmil edasi, ise wehkis kätega:
„Messias tuleb taewast, säält kõrgelt. Tuleb ja wõidab terwe maailma ära ja Israeli lapsed lähewad ära Jerusalemma tagasi. Siis wõtab Jumal Israeli lapsed enese juurde taewasse. Ja siis laseb Jumal tuld ja tõrwa sadada, ja kõik teised rahwad saawad otsa.”
„Na, see on ju wiimsel päewal!”
„Siis maksab Jumal kõik kuriteod kätte, mis tema rahwale, Israeli lastele, tehtud.”
„Aga kes neile midagi teinud ei ole?”
„Neile antakse luba Israeli mehest kinni hakata ja neid tõstetakse koos taewasse.”
„Aga kui kedagi lähedal ei ole, kõik juudid ära Jerusalemma on läinud?”
„Ei tea — nad saawad siis wist hukka, sest nad ei ole Israeli lapsed.”
„See on ju kole.” Ja wiimse päewa pilt tõusis silmade ette, kas katsu käega. Tuld ja tõrwa sadas. Juudid tõusiwad kui waresed taewa poole. Kes sai, kahmas mõnest juudist kinni. Mõni kukkus tagasi. Juuksed tõusiwad hirmu pärast püsti.
„Kunas to wiimne päew siis tuleb?”
„Ei tea. Aga siis kui Messias tuleb ja Israeli lapsed jälle Jerusalemma tagasi lähewad.”
„Ega to Messias niipea ei tule.”
„Tahaksin Jerusalemma waatama sõita.”
„Aga kui nüüd ühekorraga wiimne päew käes oleks ja meie kahekeste siin istuksime. Sind tõstetakse üles ja mina — ?”
„Siis wõtan mina sinu ümbert kinni ja meie läheme koos taewasse.”
Jankel oli hää poiss.
„Säh, ma annan sulle Jiasse sõita, ise wõtan Suure-Bengli. Jias sõidab rutem. Kihutame!”
Nii oli sõprus kindel.
Iga reedi saime kokku. Mõnikord ka teisel päewal nii kuidas mõisas leiba tehti. Aga harilikult ikka reedi. Jankel tõi leiwa koti kõrtsi juurde ja mina läksin teda igakord puiestiku otsani saatma, kust tee suure metsa poole otse edasi wiis. Siin lahkusime ja Jankel kandis oma leiwakoormat koju poole, — muidugi kui waenlasi tee pääl waritsemas ei olnud.
Tol suwel, kus meie oma sõpruse aja ära elasime, juhtus just mõisa kesanurm kahelpool teed puiestiku taga olema. Kesa pääle käis mõisa ja moonakeste seakari. Karjapoisikestel ei olnud suuremat lõbu kui Janklit taga ajada ja kõiksugu ähwardustega hirmutada. Tuli teine alati lõunawahel, kus kari kodus oli, aga mõisast ei saanud leiba wahel enne kätte kui õhtu poole. Ja siis oliwad karjapoisikesed juba wastas. Nii istusime mõnikord tundide kaupa põõsas ja ootasime kuni kari ära oleks läinud, — aga kunas midagi läheb, kui sa just ootama jääd.
„Mis nad siis sulle ikka teha tahawad?”
„Nemad tahawad waadata, kas ma ümber olen lõigatud.”
„Mis to tähendab?”
„Keda ümber ei lõigata, ega seda Messias Jerusalemma ühes ei wõta.”
Mina ei saanud ikka aru.
Siis läksime õieti paksu sirelipõõsa sisse ja Jankel tegi ümberlõikamise mõtte seletades, näidates ja wõrreldes täitsa selgeks.
„Nemad tahawad mind kinni wõtta ja kui nad näewad, et ma ümber olen lõigatud, siis tahawad nad kõik puhtaks maha wõtta.”
„Ära siis mine!”
„Aga meister ütles, kui ma nüüd jälle ruttu koju ei tule, saan malka!”
„Lähme tagasi, mina palun isa, et ta sind kellegagi ühes saadaks.”
Mina seletasin asja isale ära, et nii on, tahawad Janklil kõik puhtaks maha wõtta. Isa mühatas, andis külamehele pool naela ja see wiis Jankli hobusega koju.
Teisel nädalal küsisin:
„Kas oli hää sõita?”
„Oli küll. Ei saanud midagi teha! Mees ähwardas piitsaga.”
„Kas sul kiwe taskus ei olnud?”
„Ei, ma näitasin neile ainult keelt.”
Ja jälle istusime põõsas ja Jankel kõneles Jerusalemmast, kõneles merest, kõneles kõrbest, kõneles mägedest ja kuldsest templist mäe otsas, mustad silmad aina sätendasiwad. Wahel küsisin mina:
„Kui sa suureks saad: kas lähed kuldset templit waatama?”
„Lähen! Lähen niisama kui wanaisa!”
„Ja kui sa siis kuldses templis oled?”
„Siis heidan ma kummuli maha ja palun Jumalat, et ta Messiase kord ometi juba saadab.”
„Ja kui siis Messias taewast tuleb?”
„Siis ma hõiskan temale wastu, langen tema ette kummuli maha ja laulan temale kiituselaulu.”
„Ja mis sa siis teeksid?”
„Siis ma ütlen temale, et ta sind ka minu juurde laseks tulla.”
„Mina ei mõistaks ju Jerusalemma ise minna!”
„Messias saadab oma ingli sulle järele.”
„Ja mis ingel teeks!”
„Ingel lendab siia, võtab sind kukile ja kannab sind otse minu juurde kuldse templi õue pääle.”
„Mis sina siis teeksid?”
„Mina palun siis Messiast, et ta sind ümber ei laseks lõigata.”
„Noh, siis hakkame nipkit mängma.”
Sõprus oli kaljukindel.
Leiwakott aga ootas ja ootasiwad karjapoisikesed. Alles õhtu paiku, kus tee pääl waritsejaid ei olnud, läks Jankel koorem küüru otsas kodu poole ja hädaldas ise, et malka saab. Igakord ei olnud ka wõimalik isagi mõjul kedagi leida, kes leiwakoti ja wiija pääle oleks wõtnud.
Meie armastasime üksteist.
Wahel läksime küll ka seakarjuste vastu välja, kui nad hästi puiestiku lähedale tuliwad. Siis oli lahing wilistritega, ja kiwid lendasiwad nagu wisin edasi tagasi, sest Jankel oli walwas loopima. Minust ei olnud suuremat asja. Muidugi jooksime wiimaks ära puiestikku peitu, sest sinna ei julgenud seakarjused enam järele tulla, kartsiwad, et ma kisendama hakkan ja mõni tuleb.
Pääle lahingut oli põõsas jälle suur puhkamine ja arutamine.
Kui viimne päew ootamata juhtus tulema, pidi tema teadma, kus mina olen; ei tulnud seda päewa mitte, siis pidi kõik wana wiisi jääma.
Mina armastasin kangesti muinasjutte. Mis kuulsin, seda elasin kohe läbi. Mõisa puiestikus wanade, põliste puude all ja lugemata paksudes põõsastes ja wõsastikkudes oli kujutusewõimul kõik wõimalik. Jankel unistas Jerusalemmast ja kuldsest templist, mina kõige enam kaarnakiwist. Kellel see kiwi käes oli, see teadis kõik, ütles aga ja kõik sündis, ütles aga ja wõis kõike teha, nõiduda, kõnet pidada, nii et terwe kõrtsi täis rahwast naeris, oli targem kui kõik teised, tundis linnukeelt, mõistis teise mõtteid, ühe sõnaga, kui mul see kiwi oleks olnud, ei oleks enam Kängatsi Piitret tarwis olnud, kes nikastust arstis, ei oleks ka Tuppi tarwis olnud, kes raswa pääle tegi, ei Possa Riita ega Palaniku Eltsu — mina oma kaarnakiwiga oleks kõik korraga

hääks teinud.
„Jankel, kas sa tost kaarnakiwist tead ka midagi?”
„Ei tea.”
„Mina pean sulle nüüd kaarnakiwist kõne.”
„Pea.”
„Kaarnakiwi leitakse wahel kaarna pesast. Kes jutluse ajal kaarna pesa juurde ronib, wõib leida.”
„Mis tarwis!”
„Küll mina ütlen: ma pean ju kõnet. Kui kõnet peetakse, ei tohi wahele kõnelda. Kas õpetajale mõni wahele kõneleb; Minkowile ei kõnele ka keegi wahele!”
„Kõnele siis pääle!”
„Kaarna on must, wahel aga ka walge. Kui ta walge on, siis on ta kaarnakiwiga walgeks ristitud. Siin pargis kaarnakiwi ei ole. Kui mina aga suureks saan, siis ma lähen kaarnakiwi otsima. Mina käin kõik pesad läbi. Ja kui ma kõik pesad läbi olen käinud, siis leian ma just säält, kus taewas ja maa kokku lähewad, kõrge, kõrge puu otsast walge kaarna pesa, wõtan ja wõian säälsamas puu otsas kiwiga silmi ja näen siis kohe, mis sääl taewas on ja mis sääl tehtakse. Siis mina tulen puu otsast maha ja lähen kodu poole. Siis tuleb mulle oraw wasta. Mina näen kohe: tema on äranõiutud kuningapoeg. Mina ütlen: Sina oled ju äranõiutud kuningapoeg, taewaisa saadab sulle palju terwit. Siis käib kõwa kärgatus ja orawat ei olegi enam, ent suur linn — ja kuningapoeg sõidab oma pruudiga mulle wasta, ise istub suures tõllas ja tänab mind päästmise eest ja kutsub mind oma lossi. Mina aga jätan jumalaga ja ütlen: Jankel jäi kodu ootama; tema tahab ka kaarnakiwi näha. Siis mina tulen jälle edasi. Sääl tuleb pika, halli habemega wäike wanamees wasta ja kaebab suure häälega: wanaema jäi pimedaks ja üksgi rohi ei awita. Mina ütlen: küll mina awitan, lähme aga sinu wanaema juurde. Ja maa sisse sünnib kohe auk. Meie kargame sisse ja püherdame kulla ja hõbeda sees. Talul on kuld ja hõbe seinad, aknad kallist kiwist, õledgi jõulupuu kullast. Mina muudkui hõõrun kaarnakiwiga wanaema silmi, ja rõõm on suur: wanaema näeb! Halli habemega mees paluma: Anna kiwi mulle, ma annan kõik oma waranduse sulle. Mina aga jätan jumalaga ja ütlen: Minul ise pime wanaema kodus, pean ruttu minema ja terweks tegema. Ja jälle lähen mina kodu poole. Sääl tuleb mulle suur pime mets wasta. Metsa sees on linn. Mina astun wäratist sisse. Kõik nutawad. Mina küsin: mis teie silmad ikka nii wäga tilguwad? Wastawad kõik: suur lendaw madu sööb igapäew kolm inimest ära ja nii on järg warsti ka meie käes. Mina ütlen: küll ma temast jagu saan. Nemad wastawad: Sina oled ikka hää laps, küll saad! Mina wõian säälsamas kätt kaarnakiwiga, kahman siis suurel pedajal latwast kinni ja löön lendawal maol säälsamas üheainsa matsuga pää puruks. Linnarahwal meel hää ja ütlewad: Jää no ikka meie kuningale pojaks, meie anname kõik õunad ja ploomid sulle; pähklaid saad kah, jää aga siia. Mina aga jätan jumalaga ja ütlen: Jedsäl on raske wett pumbata, Topsi Mihklil raske nurme wahti, Tupel ei ole kerge raswa pääle teha, Tsustul teine jalg lühem, — mina lähen ja kergitan nende waewa: awitan Jedsäl kõik wee ühekorraga wälja pumbata ja härbäri juurde wiia, Topsil kõik nurme ühekorraga ära wahtida, Tupel raswa pääle kõik walmis teha, Tsustul teise jala niisama pikaks kaswada kui teinegi — ja awitan Janklil leiwakoti kodu kanda. — Siis tulen mina jälle edasi, ja tillukene linnukene tuleb wasta ja laulab oma keeli: „Kas üits tsirkukene külwäs, kost ta saab, mes ta süüb, kas ta nälgä kooles. Tema loodab Looja pääle, kargab sääl ossa pääl, tõstab oma hääle.” Siis laulan mina talle wasta koguni uut laulu, mida wanaemagi ei oska, mis nii ilus on, et linnukenegi nutma hakkab ja Jankel ütleb: To on ju Erni, minu sõber, kes sääl nii ilusti laulab päris uut laulu.”
Kui mina kõnet pidasin, jäi jäme ots minu kätte. Kõik oli nõidust täis. Wanad pärnad muutusiwad enne kuuldud maailmadeks ja Jankli Jerusalemmgi oli kadunud, oli ära nõiutud ja alles kaarnakiwi wõis teda päästa.
„Kui sa suureks saad ja tolle kiwi leiad, siis too mulle ka”, sõnas siis Jankel.
„Toon.”
„Aga kust sa mind kätte saad?”
„Mina wõian kaarnakiwiga silma ja näen, kus sa oled?”
„Aga kui ma Messiase selja taga olen?”
„Siis ma muudan ennast pilweks ja näen kõrgelt, et sa Messiase selja taga oled.”
„Aga kui wiimne päew tuleb?”
„Aga Jankel, täna ei tule ju wiimast päewa.”
Meie armastasime üksteist: meie pidime nii tegema, et mõlemad alla jäiwad, mõlematele wõit jäi, järgimööda. Seda nõudis sõprus.
Nõnda wältas elu terwe suwi.
Siis tuli porine sügise.
Ma ootasin Janklit, sest kõrtsi põrandal oli wahel nii paks mudakoorik, et väikse tooli leeni kaks otsa tõugates nagu sahad hangunud muda üles wäänasiwad. Siis ma kündsin, kündsin tundide kaupa. Ja siis oleks nii hää olnud Jankliga ka künda ja külwata. Aga Jankel ei tulnud.
Siis tuli tali.
Ma ootasin Janklit, sest väljas oli lumi nii mätske, et wäiksest kerast suur ratas sai. Ja see ratas oleks weel suuremaksgi paisunud, kui Jankel oleks tulnud ja ratast aidanud edasi weeretada. Ka oleks lumega hää loopida olnud, hää otse pööningu luugi pihta tabada. Aga Jankel ei tulnud enam.
„Ema, mispärast to Jankel ometi kord ei tule juba?”
„Jankel ühes wana juudiga ära linna läinud.”
Mina jäin mõttesse.
„Aga kui suwi tuleb, kas wiid mind ühes linna Janklit kaema?”
„Wiin küll, — mängi pääle edasi!”
„Kas sa tõeste wiid?”
„Wiin küll.”
„Kus to Jankel sääl linnas siis on?”
„Küll sa siis näed.”
Porine sügise läks, Janklit ei tulnud. Lumine tali kadus, ei Janklit kusagil. Üksi sai küntud, üksi lumeratast weeretatud, üksi pööningu luuki trehwatud, üksi kõnet peetud, üksi kaarnakiwiga wägitükke tehtud, kuni raamat wabaduse wõttis ja linnagi wangi wiis.
„Ema, ei tea, kus to Jankel küll siin kiwide pääl peaks olema?”
„Mis sul nüüd enam Janklist. Oled koolipoiss, õpi, sääl su Jankel ja kõik.”
Ja nii jäigi.
Ühel ilusal ja hääl päewal, kus ema linna tuli, et mind suweks ära koju — Soosaarde — wiia, sel õndsal päewal, kus raamat nurka wisati, läksin emaga Turu uulitsasse, kus wana Mandel wastu tuli.
„Tere, rättsepp-meister,” ütles ema.
„Tere, tere!”
Kõik mälestused mul korraga käes jälle, tümingi kaasas.
„Ema, küsi, kus Jankel on?”
Wana juut naeratas.
„Jankel on osaw rättsepp, õmbleb juba kõik ise. Kas teie tähele ei pannud: see poiss, kes teile enne mind wastu tuli, oligi Jankel.”
„Ei pannud tähele,” kostis ema ja waatas tagasi. „Suureks poisiks kaswanud?”
Mina nägin toda poisikolakut küll ja sõnasin sellepärast kindlasti:
„Jankel tu es ole!”
„Oli küll.”

Iseeneses ütlesin weel ei ja astusin siis ema selja taha.

„Jankel on hää poiss,” kiitis wana Mandel.

Mina aga kordasin iseeneses, Jankel tu es ole! Ja selle juurde ma jäingi. Jankel oli ju wäike; suured mustad silmad, wäike konks nina, wana mütsiloks üle kõrwu wajumas. See oli jälle pikk lohak poiss, väiksed mustad silmad, suur konks nina, ja uus müts tal pääs ka ei olnud. Ja pääasi, kui ta Jankel oleks olnud, ta oleks mind kohe ära tundnud.

Jankel see ei olnud!

Kus ta siis on?

Sääl kaugel, kaugel suure mere taga, kuhu üksi suured laewad wiiwad, niisuured kui Walguta mõisa ait. Wäiksed laewad, niisuured kui Köödsä kõrts, lähewad mere pääl kummuli, sest laened on nii kõrged kui Soosaare lõhmused. Sääl kaugel, kaugel on Jerusalemm. Jankli wanaisa käis sääl, Jankel läks ka sinna. Suur laew wiis teda. Mitte Jerusalemma, waid Jerusalemma randa, mis Kaananiks kutsutakse, kus Israeli lapsed elasiwad, enne kui neid Jumala wiha maailma laiali pillas. Sääl rannas on Jerusalemm weel suure kõrbe ja suure mägestiku taga. Wanaisa kõndis kaua, kaua palawa päikse käes tühjas kõrbes, kus muud ei ole, kui liiw ja liiw. Jankel kõnnib ka kaua, kaua palawa päikse käes tühjas kõrbes, kus muud ei ole, kui liiw ja liiw. Siis jõudis wanaisa mägestikku. Siis jõuab ka Jankel mägestikku. Mäed on sääl nii kõrged, et pilwi ulatawad. Ühe suure mäe otsas, sääl seisab Jerusalemm ja kuldse templi müürid. Ja Jankel kõnnib müüride wahel ja tümistab, tümistab ja eksib kuldse templi müüride wahele ära. Tee on kadunud, kõik on pime. Jankel istub maha ja hakkab nutma. Sääl tunneb ta, wäike sipelgas ronib tema jalga mööda üles. Jankel ütleb: oi waimere, waimere! Mina panen sulle näpu pääle, kui sa kudsed. Sipelgas wasta: Ära pane ühtegi näppu pääle. Mina toon sulle palju terwisi Erni poolt. Tema sõidab nüüd ära Soosaarde ja läheb siis Palu laande kaarnakiwi otsima ja kui ta leiab, siis wõiab ta oma kätt kiwiga ja käsi kaswab kohe nii pikaks, et see siia ulatab. Siis wõiab ta jälle kätt kiwiga ja käsi saab nii tugewaks, et wäike sõrm kõik müürid ümber pillub, sind peopesasse tõstab ja Soosaare metsa söödi pääle wiib, kus nii hää on mängida ja karjas käia. Mina olen ka säält. Et Ernil weel kaarnakiwi ei ole, sellepärast saatis tema mind siia. Jää nüüd terweks, ja mina lähen nüüd jälle söödi pääle tagasi. — Ja wäike sipelgas tuli söödi pääle tagasi. Sääl tuli temale Erni wastu ja ütles:

Kas sa said Jankli Jerusalemmast kätte? Ja sipelgas kostis ja ütles: Sain küll. Mina ronisin tema jalga mööda üles; tema hüüdis: waimere, waimere, waimere, ja tahtis minule näppu pääle panna. Mina aga seletasin ruttu ära ja tulin tulema. Nüüd jäi Jankel sinna magama ja ei ärka enne üles, kui sa ise sinna lähed ja Jankli kaarnakiwiga üles äratad...

„Erni, mine nüüd wankrist maha ja kae kus tõised lapsed karjaga on.”

Ja nii mul oli üks kallis sõber, wäike rättsepa Jankel, kes weel hiljuti Jerusalemma kuldse templi müüride all magas, hiljuti weel.

Aga nüüd ei ole Janklit ka sääl enam.

Roesu Jüri.

Kuule sina, wana kadak sääl, kas sa puine oled, et sa oma põlwi kuldse päikse ees ei paenuta! Paranda meelt, sina, kes sa kaswata ei taha, nagu lepp lepikus, nagu kask kaasikus, nagu kuusk kuusikus — sina, kes sa rehawarreks ega kirwekuudaks, witsaks ega adrakureks ei kõlba! Oota sa! Küll Saare Wana tuleb ja paneb kirwe sinu jändriku juure külge, raiub sind maha, ning ema heidab sind teiste hagudega seltsis suure paja alla, kus põrsastele kartulid keedetakse. Paranda meelt! Kas sa puust oled! Waata, sinu pinnud on nagu nõelad. Aga ma ütlen sulle: üksgi neist pindudest ei jää üksteise kõrwale, kõik nad kuiwawad ära ja langewad maha, ja maas weel peawad nad nii halwad olema, et sipelgad neid oma pesasse wedada ei taha, nina kärsutawad ja ütlewad: neo om ju nuu wa äränõijutu kadaja pinnu, meie noid omale pessa ei taha; noide peräst wõise kuldne päike meie pääle wihatses saia ja tuul kõik puuossa meie pääle pildu, et meist jälgegi järgi ei jää. — Aga sipelgad on wäiksed. Mina aga ütlen sulle: kui sa tulewal suwel nii palju juurde ei ole kaswanud, et ma sinust üle hüpata ei jõua, siis raiub Saare Wana sind maha. Mina aga kisun sind haokubu seest wälja ja ütlen kõigile: Nüüd on karjamaa ja mets surnuaed. Pange tähele; kadak on otsas. Tema ei tahtnud kaswata, igatses kord lihawaid lehti, kord klaasist, kord jälle kullast. Siis soowis ta südametäiega wanad küll tagasi, oli rahulgi, aga süda jäi ometi kurwaks, kui ingel tema juurest ära läks. Wanad okad sain kätte, ütles ta, aga kõige ilu mälestuseks, mis mul oli, ei kaswa ma nüüd juppigi suuremaks, seni kui ingel tuleb ja jälle küsib: mispärast sa nii jändrik oled ja ei kaswa; ja tema oleks kostnud: Sarnaste pindude kuues ei saa kaswata, torkawad! siis küsiks ingel tema käest: mis sa siis tahad ? Tema wastaks: ma tahaksin weel kord lihawaid katsuda. Niisugune oli kadak: tema tahtis weel kord katsuda, ja ingel ei tulnud. Nüüd aga tuli Saare Wana ja pani tema hinge Wanaisa karbikese sisse. Mis teie arwate? Kas meie matame teda ristiinimeste hulka siia surnuaeda, wõi mitte? —- Sina haab oled suur jänespüks, sina ära hulu sääl, ega kadak weel surnud ei ole, meie teeme ainult nii, nagu oleks sa surnud, — Sina's wist arwad, et tema ristiinimeste keskele mullapinda hingama ei kõlba?! Kuule wint, kui ma selle hoosiku wõtan ja sind metsast wälja kihutan! Kas sa ise ei ole küllalt kadaka oksa pääl kiikunud ja oma wilet ajanud! Nüüd tuled sina ja ütled: ei kõlba ristiinimeste hulka mullapõrmu hingama! Kas sul häbi ei ole! Waata, kui Räästa Jakub ei tule ja sind maha ei lase ja kassile kodu ei wii, kui see sind juba enne elusalt ära ei ole söönud. — Wai's sina, haab, arwad, et tarwis on kirikuõpetaja käest nõuu küsida. Haab, küll sina aga oled jänespüks! Mis teab kirikuõpetaja meie kadakast, meie wanast wäiksest kadakast, kes terwe elu-aeg meie keskel elas ja weel kord katsuda ei saanud ja sellepärast ei kaswanud, kuni ingel oleks uuesti tulnud ja küsinud: mis pärast sa ei kaswa. Kas kirikuõpetaja teab, et kitsed tema lihawad lehed otse siis ära sõiwad, kui ta nad parajasti saanud oli ja imestusega ja häämeelega waatas ja rõõmu tundis. Kas kirikuõpetaja teab, et tuul klaasist lehed katki puhus just hommiku wara, kui ta klaasist lehti waewalt weel tunda suutis. Kas kirikuõpetaja teab, et tema kuldsed lehed saksa-juudi taskus on ja kadak ainult hääpärast wanad hilbud tagasi palus, sest koguni ilma on ju külm ja häbi seista ka. Kirikuõpetaja ei tea, et kadak uuesti inglit ootas, et uuesti katsuda. Haab, sina oled küll metsa puu, aga metsa aru sul pääs ei ole. — Kuusk, sina kuuled ju mu mõtted ära! Muidugi, mina ei taha teda surnuaia taha matta. Kadak oli ju siin meie keskel. Meie hoidsime temast kõrwale, sest et ta nii wäike oli ja torkas. Aga karuohakas torkab ka, tol on suured pinnud, suured ja ilusad saksapinnud. Toda ei maeta surnuaia taha. Aga kellel wäiksed pinnud on, toda maetakse surnuaia taha. Ei, meie matame kadaka haawa alla söödi pääle wäiksete kuuste keskele, kus käbliku pesa on. Sääl on temal nii hää pikutada ja üles waadata, kus pilwed käiwad ja taewaisa sõrmega näitab: Tule parem siia ära üles!.."

See kõne oleks ehk weel wägewamgi saanud. Lehmad ja lambad oleksiwad söömise unustanud ja mäletsema jäänud; suur kiwigi, mis kantsliks oli, oleks mõtet mõistma, sõber Suligi asjast aru saama pidanud; puudel ja põõsastel, kõigel, mis karjamaal elab ja on, oleksiwad keelpaelad lahti läinud ja nad oleksiwad kõnelnud, nagu minagi. Siisgi, mitte nii lihtsalt. Enne oleksin mina kodus söögilauas ehk mujal, kus lapsed suu kinni peawad pidama, kui wanad inimesed kõnelewad, midagi õieti liigutawat oma kollilise sõbra Roesu Jüri kohta kuulma pidanud, nagu —

„Taiwake, seda wa Jürikest küll! Issand ülenda küll esi tema hengekest ja alanda esi tema patukest!" ja isal oleks siis wäga tõsine nägu olnud ja wäga kahjatsew hääl.

„Konas ta siss äragi kuuli?" ja ka emal oleks siis nägu wäga tõsine olnud ja wäga kahjatsew hääl.

„Täämbä tenäti kantslist maha."

„Hoitku küll Jummal esi serätse elu iist!"

„Õpetaja oli tõse kabeliaia taade matta lasnu."

„Olli iks küll üle säitsmekümne wana?"

„Kaugelt üle säitsmekümne! Ei mäleta, kas kuus wai säitse üle säitsmekümne. Üitsainukene kord õppuse aigu oli kerkun armulawal käinu."

„Ja, kes sääl süüdi om, et ta niisugutses jäi?!"

„Mine wõta'nd kinni. Wa teoorjuse aegne inemisehunnikuke iks olli, mes muud; igaweste ärä tapetu. Olli tõne kadunu nooren kange loomuga: es awita tampmine ega nuhtlemine, muud kui läits pääle oma pääd."

„Ei tiiä, kudas ta sinna kerkudegi oles lännu: midagi sälgä panna es ole!"

„Kerkude minna oles no tõistegi käest saanu."

„Sakstel wigatses tapetu, walla toita, ja kerk ei anna kabelingi aset, matetas kui koer aia taade!"

„Naka nüüd nondega õigust aama."

„Jummal om tedägi loonu oma palge järgi, Jummal täile serätse käekäigu annu! Mia arwa küll, et opetaja tema kohtumõistjas es oles heitma pidänu!"

„Mia arwa kah, et kõik sii suur ülekohus, mes täile ilman tetti, sääl puul enam kaalub, kui siin puul. Opetaja taht hirmutada, et inemise lawwalkäimist hooletusi ei jätas, mes muud."

„Kui mia opetaja oles ollu, siss rnia küll ei oles aia taade matta käsnu."

„Muld ütskõik kohe pandas."

„Wand, mis ta wand: tema wand siss, kui tedä ärritedi; olli, mes ta olli: ta olli sellepärast serände, et ta serätses oli pessetu. Mina usu, et kui ta taiwade es saa, põrgude kah mitte. Ehk om Issandal mõni paik kah, kos temä serätsile oma haigetele lastele rahu om walmistanu."

„Ei tiiä, kudas teda oma opetaja mahagi oles tenänu; wast niisama nagu koeragi. Johtusi aga wõõras siikord Walgetare Antsu asemel olema, teie tõne Jürikesele wiil nii ilusa wärsi, terwe kerk laulse üten. Silmi tahtse tsilkma wõtta."

„Kae, õnne ka wa Jürikesel wiil pääle surma. Issand ülenda küll esi temä hengekest ja alanda esi temä patukest."

Ja siis oleksin ma karjaga tanumit mööda läinud ja iseeneses tasa korranud: temä om koolu, temä om koolu. Tanumi wärawa taga oleksin ma rõõmu tundnud ja endamisi küsinud: näis kellega nad nüüd hirmutawad? Siis tükk maad edasi sawihaudade juures oleksin ma hirmu tundnud, sest kodukäijad oleksiwad meelde tulnud ja ma oleksin mõtelnud: kui sa ei kuule, küll näed, tema tuleb! Jälle tükk maad edasi metsa sees söödil oleksiwad ema ja isa sõnad meelde tulnud ja ma oleksin kindlasti ütelnud: Tema saab taewasse ja ei tule enam kodukäijaks! Siis tükk maad edasi, metsa taga karjamaal oleksin ma teda matnud, matnud suure kõnega, nagu maetakse. Siisgi mitte nii lihtsalt. Nime asemel oleksin esiti tema ütelnud; siis oleks kiwi otsas seistes kadak kohe silmi puutunud, wana kadak, kes ikka ees nii madal oli, et üle hüppamine waewa ei sünnitanud, ja „tema" oleks nii loomusunnil kadakaks muutunud, kadakaks, kes alati ees oli, alati silmi puutus, alati kätt kriimustas, kui mööda juhtusid minema, alati jalga pistis, kui ligidal kõndisid, niisama kui temagi ees igal pool — koll ja sõber ühtlasi. Siis oleksin ma kadakat noominud, nagu õpetaja kord juuti noomis, kui see kirikusse tuli, palwe ajal aga põlwili ei tahtnud lasta ja „kirikhirr" tema käest küsima pidi: kas ta puust on, et ta ennast oma Jumala ette ei alanda, ehk küll see tema Jumal ei olnud. Mina oleksin muidugi ütelnud: „kuldse päikse ette", sest Jumala nime ei tohi tühja asja pärast suhu wõtta. Kujutusewõimu lennus oleksin ma siis kõik ära unustanud ja kadaka haawa alla wäikeste kuuste keskele matnud, kus käbliku pesa peitus ja muidu nii hää wiibida ja unistada oli. Kujutusewõimu lennus oleks terwe sündmus kirikuõpetaja wõimus alanud ja isa ja ema mõttes lõppenud, ning puudel ja põõsastel, lehmadel ja lammastel, kiwidel ja kändudel, kõigel, mis karjamaal elas ja oli, oleks wiimaks hää meel olnud, et Roesu Jürile kõige parem paik karjamaal puhkepaigaks sai. Ja haawa argliku sahina pääle oleks mina kõigewiimaks muidugi jälle seletama pidanud: Sina, haab, oled suur jänespüks! Sina ära hulu sääl, egas kadak siia maetud ei ole, meie teeme ainult nii, et teda siia maetakse.

Ja mul oleks õigus olnud: kollid ei sure, tema kollilik kõrgus, teoorjuseaegne inimesehunnikukene, tümaks peksetud Roesu Jüri, ei sure, wähemalt

Koruste külas mitte. Ikka saab wallatuid lapsi olema, kus Roesu Jüri aitab. Ja mida enam aeg edasi woolab, mida enam unustatakse, kes see Roesu Jüri õieti oli, seda suuremaks ta kasvab, seda kohutavamaks ta muutub, seda enam ta aga ka mõjub, kus teda appi hüütakse ja kus just witsa tarwitada ei taheta.

Roesu Jüri oli pikk mustawerd mees. Tõmmud juuksed alati sassis. Tõmmu habeme-rootsukene alati pulstis, wettinud. Pikklik nägu tõmmu; suur nina — tõmmu; tõmmude karwade otsad waatawad kui kihwad ninasõõrmetest wälja; pruunid silmad läigiwad suurte tõmmude kulmukarwade wilus. Kõige üle aga puru-wana must mütsilott, õieti sügawal silmade pääl, kui ta kukrust süganud oli, ühe kõrwa pääl, kui ta teise kõrwa poolt nosinud, ja ümberpöördud, kui teine pool sügamist nõudnud oli. Seisis mütsilott wahel ka kukrus, aga seda tuli harwa ette. Siis rüüd — must nii loomulikult ja muidu ka, siis püksid, ahad, siis särk, hall, nõnda et kummagile vist üksgi tõlw ega leheline loomulikku wärwi tagasi ei oleks suutnud tuua, — siis säärtega saabaste otsast lõigatud kotad, siis piibupää ja — terwe mees kõige oma warandusega oligi käes. Nõnda käis ta talust tallu, ikka üks nädal ühes, teine nädal teises, kuni kõik talud läbi käidud, et siis jälle ringkäiku otsast alata. Mõnes talus wiibis ta ka üle nädala, mõnes kuu ja enamgi. Kus Roesu Jüri üle nädala wiibis, sääl elasiwad mõistlikud inimesed, kes teda seks lasksiwad jääda, mis ta oli, oma mõistliku sõna ütlesiwad, kui tarvis arwasiwad olema ja nooremate juures suskimist ja nöökamist wana inimese kohta ei sallinud, kuigi see wanainimene just Roesu Jüri juhtus olema. Kuhu ta kuuks ajaks ehk enamgi jäi, sääl tuli lisaks weel iseäralisi põhjusi arwata: sai tibakese wiina, tengakese raha ehk piibupää sisse tubakat, wõis ka olla iseäraline poolekaldumine, sõprus, suguluse sidemed. Ka ei üteldud sarnastes taludes tema kuuldes Roesu, waid lihtsalt Jüri. Roesu oli sõimunimi, teoorjuse ajal antud, pidi seda wiimast laiskworsti ja jalaedist tähendama. Roesut ta häämeelega ei kuulnud, pistis wanduma, iseäranis kui naesterahwad seda ütlema juhtusiwad.

Mina olin temaga ammu tuttaw, enne weel kui ihusilmaga nägin.

„Erni, mine rao nu kapstalehe mollin peenikeses," ütles ehk ema.

„Kos tu mold ora?"

„Kuan iks."

„Kos kotal ta sääl kuan om?"

„Õkwa läwe kõrwan."

„Kas tolle suure tuubri kõrwan nuka puul?"

„Küll sa lewwat esigi."

„Emä, mul olli siin wiil midagi tettä..."

„Na küll sina ka oled laisk, kas pane Roesu Jüriga paari. Ei taha nüüd tsigadele toda weidikest ära tsagada."

Roesu Jüriga paari! Midagi külma küünitas käe wibupüssi poole, mis ehk parajasti walmissaamisel oli. Ei olnud terwest asjast enam õiget rõõmu. Roesu Jüriga paari!

„Noh, olgu siss, ma jo lähä!"

Ja sagamine kestis harilikult paar tundi: terwe lõunawahe oli mokas.

Wõi kas see üksinda!

„Erni, wõta õge kott ja mine korja lehmile kraawist hainu."

„Kraawist om haina kõik ära põimetu."

„Sa ei ole ju sääl kawwa enämb käenu!"

„Üleeilä wiil käesi!"

„Siss mine niidu aia wiirde."

„Säält ei saa kott täis."

„Siss kae muialt manu!"

„Kost ma kae?"

„Kae poisikest weli, wai ei taha nüüd enämb lehmile hainugi otsma minna; muudkui tahab niisama lonki pääle nagu wa Roesu Jüri."

Jälle Roesu Jüri. Mina kõnnin ja käin, leian igal pool nii palju huwitawat, nüüd mine sinnasamma tagasi, ja midagi külma waatab wastu, nagu suured kurjad silmad, kaaludes, kas ei oleks ehk wõimalik sind kinni haarata.

„Mia lähä jo iks!"

Ja teine lõunawahe on kadunud.

Aga ega laiskuse pärast üksi.

Laupäewa õhtul saunas nii hää hiberdada, wett selga kallata, lawale lõunu sisse jooksta, siis ruttu jälle maha, sõrme otsaga wahel õele ehk wennale, wahel ka isale ehk teisele, kes ehk just sügawasti puhastamise ametis juhtus olema, nii hiljukesi paar tilka wett selga riputada ja siis ise kuku lapsena kuulata ja iseeneses naeru kihistada, kuidas wihaselt hüütakse: kes sääl jälle toda külma wett piilus! Oi, oi see oli lõbu! Aga sääl ütleb wiimaks ikka isa emale, ehk ema isale ehk mõnikord päris wõhiwõõrale:

„Wõta õge tu Erni üles lawale, wihu teda õge, tükkis wäikses jääma !"

„Ei, mia ei lähä üles. Mia ei taha wihtu!"

„Minend iks, ega sa ometi Roesu Jüri ei ole, et sa ennast wihtu ei lase!"

Jälle Roesu Jüri. Keres on nii kole must, sügaw, kerese kiwide pääl nagu suur must kogu; ei ole enam nii hää plantserdada, kõigil pool midagi, mis ei meeldi, kardad nagu. Ja muud kui lähed üles ja kannatad ära, kaswad suuremaks; kah troost!

Ja siis, kui sa just mitte sõnalausumata ära ei taha kannatada, kuidas ema ehk isa küüned — ehk kelle küüntele seks isa ehk ema poolt just woli antakse, — su seebiseid juukseid siia ja sinna pilluwad, su päänahka lõhuwad, teed wähe häält ja seletad, et nüüd küllalt saab, wõi annad igale wäiksemale kui tõukele enam järele, et kaugemale nihkuda, kui see pesejale meeldib, siis kuule aga jälle:

„Sa tahad küll, et sul pää otsan oles, kui wa Roesu Jüril?"

„Tahas jah!"

Kõik kihutawad naeru.

„Õge Roesu Jüri poeg!"

„Ei ole!"

„Noh, siss lase pää ilusti puhtas mõske."

Ja sa kannatad edasi, et Roesu Jüriga tegemist ei oleks.

Nii olin temaga waimus ammu tuttaw.

Kui ma üksinda sängis magasin, siis oli wahel, nagu tuleks sängi alt suur must käsi nähtawale ja liiguks tasa hiljukesi minu poole, et ma ei märkaks, nii tasa hiljukesi, nagu püüaks ta kärpseid. Siis kiskusin pää näku alla ja ei julgenud sügadagi, kui mõni hopsassa otse jonni pärast just sel kardetawal silmapilgul salwas. Kui ma aga kellegi selja taga magasin, siis ei olnud suuremat viga.

Palest palesse nägime üksteist esimest korda — kuidas see'nd oli? Mina astun väljast edikambrisse ja ahju ees poolküllakile pikk must mees maas, toetab ennast tuhkhaua kiwi pääle.

Nii palest palesse seista kolliga, igatahes oleksin jalgadele tuld andnud. Aga isa astus parajasti wahekambrist välja ja jäi kolli ette seisma, ja teisi oli ka toas liikumas.

„Tere ka wa' Jürikene!" Isa ei ütelnud kunagi Roesu. „Oled sa ka wahel siiapoole tullu?"

Jüri põmistas enesele midagi, mis wist terwise wastuwõtmine pidi olema. Üleüldse ta kõneles üksisõnu, siiski nagu ahmitsedes. Seekord ei saanud mina midagi aru.

„Kuule, wa' Jüri," ürgas isa jälle, „ma lase sulle koti tuwwa; paremb sul pikutada; sawist põrmandu pääl koolesse külle ära."

Aga nüüd tuli kui poolkaetud tõrrepõhjast wastuseks:

„Olgu no pääle!”

Soosaare edikambris oli seekord weel sawist põrand, ja isa ei tahtnud leppida, et wanainimene nii kõwa ja külma põranda pääle jääb, nagu ei oleks wõimalik aset anda.

„Mine’nd iks! Konas sa nii siin üü ära makad!”

„Küll no maka!”

„Kas sa pelgad, et laulja koti sisse läässe!”

„Läässe iks.”

„Egas tu midagi ei tii, paneme koti jälle päiwä wällä.”

„Mia kotti ei taha.”

„Siss ma lase sulle õle tuwwa.”

„Olgu no pääle!”

„Mess olgu no pääle!”

„Paremb pelis ilma.”

„Ma lää tuu sulle esi õle ala.”

Isa tõi õled, ja Roesu Jüri pidi pääle heitma.

See nagu ei meeldinud temale, tõmbas teiste pilgud tema pääle. Ja neid pilke ta ei sallinud. „Mes na wahisse, silma pään peräni walla?” Ja ta jäi kohmetuks. Ei kõnelnud ka isaga enam. Päew jõudis lõpule. Wõib olla, et ta ka wäsinud oli. Ristluud oliwad temal muidugi nõrgad; nagu isa ütles: ristluist ära pessetu! Oli ehk ka kaugelt tulnud.

Aga isa tundis Jürikest! Ta läks tagakambrisse ja tuli klaasiga ja pudeliga tagasi.

„Kuule wa’ Jürikene, sinu luukondikese wõise küll õge haige olla. Wõta no üits wäike ärä, saad kergembäs!”

See oli rõõm. Roesu silmad särasiwad. Terwesse tõmmusse kogusse tuli elu. Isa aga kallas aegamööda, ettewaatlikult, nagu wiiwitaks ta nimme. See oli rõõm. Siis tuli nagu rõõmu wiimaseks tipuks niisugune ilus, kõlaw laks kuuldawale, nii imeweidralt keeleotsaga. Roesu oli nagu ümber muudetud, ja minu meelest oli, nagu ei oleks seda rõõmu wiin sünnitanud, waid ainuüksi ootamine. Sest kui ta klaasi tühjaks jõi, oli see ilustaw ärewus kadunud.

Sest ajast pääle ei olnud Roesu Jüri enam nii kohutaw. Meie olime üksteist ihusilmadega näinud, tuttawaks saanud. Ja imelik, mida enam meie üksteist nägime, seda suuremateks sõpradeks meie saime. Muidugi ainult waimliselt, sest ma kartsin kodakondsete naeru, ega julgenud wärwi näidata. Iga asi, mis Roesu Jüril oli, huwitas mind. Ma panin terawasti tähele, kuidas ta elas ja mis ta ütles. Ja mida enam ta mind huwitas, seda wähem pahandas see mind, kui mind temaga paari pandi, ehk küll nähtawasti seda pahasemaks sain. Waimlist sõprust hoitakse ikka hästi warjul, kui arwatakse, et weel kõwa küllalt ei olda oma mõtete eest wälja astuma, wõi kui lihtsalt tuntakse, et aeg weel tulnud ei ole.

Teisel päewal ütlesin õele:

„Miili, tii õge järgi, kudas Roesu Jüri keelega laksu lüüb.”

Õde katsus.

„Ei ole maikugi seda muudu!”

„Tii siss sina, kui saad.”

„Mia kah ei saa.”

„Mess sa siss tahad?”

„Ei midagi.”

Karja juures metsas harjutasin, aga mis ei saa, ei saa. Roesu Jüri jäi kõrgele, kuhu järele ei pääsenud.

Õhtu sängis, ei saa magada.

„Emä, kirbu söösse kangeste.”

„Mess na sust siss iks sääl söösse?”

„Ei tiiä, ei saa magama jääda, muudkui nüüstä pääle.”

„Kae’nd iks, wast saad magama jäädä, siss ei kuule; hommen wii koti wällä ja pane wastse lina.”

„Kirbu tulesse jälle.”

„Etse tulgu.”

„Söösse jo jälle.”

„Mess siss kui na söösse, kisusse halwa were wällä.”

Minul seisis aga Roesu Jüri silmade ees. Parem koguni ilma. Ehk veidike hõlgi. Muud kui heida pääle ja jää magama, ei ühtegi kirpu ega muud. Mina mõtlesin, et „lauljad” kilgid on.

Ja pääasi: Roesu ei pesenud kunagi nägu; ta ei tahtnud ka noorel kuul sauna minna; Roesul ei olnud tarwis pääd peseda lasta ja ei pesenud ka ise mitte. Roesu arvas, et kõik jälle mustaks saab. Ja temal oli õigus. Mina ei pesenud ka terwe suwi, saunakorrad väljaarwatud, sest mis tast peseda, karjas niisama hää küll. Aga lõikuse-kuu algul, kus nädali pärast linna minek ees seisis, ei antud enam sugugi armu. Et poisile jälle koolikohasem jumi pähe saaks, et kuresaapad ja muud suwe toreduse ja wabaduse tagajärjed kaoksiwad, pesti mitu korda päewas. Ja sarnastel haridusepäewadel tõusis Jüri kõrgele, kõrgele, kuhu järele ei pääsnud.

Ma ei mäleta, kas ma karja juures just Roesu Jürit mängisin, wõi mitte, aga ega seda küll tarwis olnud, sest meie sõprus waimliselt oli alatasa kaswamas.

Roesu Jüri tundis asja.

Isal oli suur, pika warrega piip: wanaisa kingitus. Piibupää oli päris anda kui wõtta lõwi. Kääneti lõwil pää otsast ära, siis wõis lõwi sisse tubakat toppida ja piip suitsema panna. Tu oli küll weider piip. Lõwil tuli wahel ammuli suust suits wälja.

Piip seisis kummutis, kust isa teda ainult siis wälja wõttis, kui mõni hää tuttaw, sõber ehk sugulane wõõrsiks tuli, näituseks Põlwik Kängsepp, Sautre Mõrru ehk sõdsemees, wana Nikolai aegne soldat, minu ristiisa. Kui minu wend Kusti weel elas, pidi piip temale jääma, sest Kusti pidi isatalu pärima ja taluga ühes isa wiiuli ja lõwipiibu kui raudwara. Tu minu weli, kadunu Soosaare peremees, teda kutsuti surmatunnini külakondsete keskel Soosaare peremeheks, käis seakarjas ja mängis juba wiiulit, ja mina käisin suures karjas ja ei mõistnud weel wiiulit mängida; käis seakarjas ja tõmbas juba piipu, ja mina käisin suures karjas ja et saanud weel piipu tõmmata. Ma ei saa ka nüüd weel wiiulit mängida, ega piipu tõmmata, sest kummagagi ei saanud otsa pääle. Kui wend rõugete kätte ära suri, ehk temale küll rõuged pandud oliwad, pidi lõwipiip mulle jääma.

Mina pidin sellepärast, maksku mis maksab, piibutõmbamise ära õppima. Et mul aga karjamaal wäga palju tegemist oli, nii kõnesid pidada, lindude laulu järele aimata ja muid wäga huwitawaid toimetusi ja harjutusi, siis unustasin selle asja wäga tihti nii ära, et terwe suwi meeles ei oleks seisnud, kui Roesu Jüri ja Saare Wana seda kohust wahetewahel jälle meelde ei oleks tuletanud.

„Tu oli üits kord!” Isa naeratas endamisi. Wõttis siis lõwipiibu kummutist wälja ja läks edikambrisse Jüri juurde ja ütles:

„Kuule, wa Jürikene, kas meie ei pane õge piibu suitsema?”

Roesu Jüri pistis käe tasku ja tõi oma piibupää nähtawale.

„Mul om tubaku warre otsa lõpnu, iks otsa lõpnu jah.”

„Mes sa siss noist tubakuwardest üttepuhku. Seh, pane siist kotist täis.”

Isa ulatas tubakukoti Roesu kätte.

Roesu sattus nagu ärewusesse, kohmitses kaua.

„Kuule, wa Jüri, siul tu piibu topmine iks enämb ei lähä; tuu siia, ma topi sul piibu täis.”

Ja isa toppis Roesu piibupää tubakat täis.

Siis pistis Roesu nii weidralt piibupää kaela teisele poole suu nurka, et pää ninale nii ligidale ei ulataks, ja isa andis tikust tuld pääle, ise aga sõnas:
„Kuule, wa Jüri, om sul ka iks sii piip küll; siiä ei saa joht tuldgi pääle panna, kõrwetas su ninaotsa ärä.”
Roesu kahmas popsimise hoos „olgu no pääle” wastuseks, et piip kindlasti „minema” saaks ja ei lausunud siis sõnakestki, nagu katsuks ta selgusele jõuda, kuidas „tu Suusaare peremehe tubak õge om.”
„Sul om wäega kõwa tubak, iks kõwa jah. Wiimäte pand luksma, iks wiimäte jah.”
„Kas siss tubakuwarre paremba om?”
„Om no iks paremba küll, om jah.”
„Wai kae õge seda lõwipiipu, kudas siis mekis.”
Roesu ei wõtnud oma nosu suust, waatas lõwipiibu Õieti terawasti läbi, ja silmad aga särasiwad, kui lõwil suits suust wälja tuli, siis aga ulatas piibu tagasi:
„Olgu no pääle.”
„Kas ei taha kaeda?”
„Mes mia tast, iks mia jah!”
„Kas meie ei tii wahetust?”
Jüri ei wastanud, Jüri sai asjast aru: tuleb nöökama.
„Noh, kui ei taha, siss ma lähä ja tuu sulle aedapäält kamula täwwe tubaku juuri.”
„Olgu no pääle.”
Isa tõi ja endine wahekord oli jälle kindel.
Isa wiis lõwipiibu ära kummutisse, wõttis oma wana piibu, istus edikambrisse pingi pääle, pani piibu „minema”, ajas siis juttu ja kaldas wahete wahel piibu wanduse seest pigi wälja.
„Ei ole tu pigi sulle kah kipe, nii tõmmaten?”
„Ei ole kedägi iks.”
„Sul om siss hää küll, mia muud kui wala enne pääle pigi wanduse seest üttelugu wällä.”
Roesu ei tahtnud lõwipiipu, Roesu ei tahtnud ka sarnast piipu, kui isal oli, kus pigi wanduse sisse kogus. Ja mina olin enesele ikka pikka warrega piibu teinud, isa tubakat sisse pannud, kui ma just jälle järele katsusin, kas juba suitsetada saan. Kui ma ometi sarnase nosu oleksin teinud, kui Roesul! Kui ma ometi tubaku warsi aeda päält oleksin wõtnudl Sest isal oli neid sääl palju, iga aasta korjus neid tubaku lõikusest sinna ikka enam juurde.
Ja karjamaal, kodust õieti kaugel metsa taga sündis piibupää, rändasiwad tubaku warred piipu, hakkas tormamagi, — aga paar matsu — ei lähe, tee mis tahad. Ka nii teha, nagu oleks läinud, ei saanud. Ja korraga oli lõwipiip nagu kaugel, kaugel ära, Roesu oma piibupääga, mis kõwasti suu nurka oli surutud, et tuli ninaotsa ei saaks hakata, kõrgel, kõrgel, kuhu ligi ei pääsnud.
„Kuule, wa Jürikene,” ütles isa meelitades, „sa tule mulle õge appi tuulutama, pühid luwwakesega tuulme päält põhukõrrekesi ärä, oled niisama nipet näpet abis.”
„Wõiss iks minna kah.”
„Ma anna sulle tengäkese, wai.”
Ja Jüri oli wirk aitamas, muidugi nii palju kui ristluud järele andsiwad. Sai oma lubatud „tengä” ja ei kärsinud enam: Raha wäike, kerge kaduma. Ja pikk must kogu „waiusi” üle nurme ikka Rõngu — Rõngu kõwera kõrtsi poole nii kärmesti muidugi, kui ristluud järele andsiwad.
Siis ta aga enam meile tagasi ei tulnud; kord oli järgmise talu käes.
Roesu Jüri ei käinud kunagi kirikus: kui kopik oli, läks parem kõrtsi. Leeri ajal olnud esimest ja wiimast korda teiste leeripoiste keskel kirikus. Muud kui läinud pääle oma pääd. Ja see pää olnud nii kõwa, et lapse põlwes üksgi käsk pähe jääda ei ole tahtnud ja kuigi jäänud, siis suure nuhtlemise ja tuupimise järele, seks et järgmisel parajal silmapilgul jälle suutumaks ununeda. Kui tegi midagi, sai nuhelda: ei teinud hästi. Kui ei teinud, sai nuhelda: ei teinud midagi. Mis sääl siis wiimaks Üle jäi muud kui mine pääle oma pääd: kolki saad ikka. Just niisama kui karjusel palawa ilmaga: kas ajad suminat ise, wõi ajawad kiilid ehk parmud, kari jookseb kiili ikka, jõuab läbi metsa wilja ikka ennem kui sina, leiab karja peremees ehk perenaene wiljast ikka ennem kui sina, ja kuigi ei leia, jäljed jääwad ikka järele ja kolki ja tõrelda saad ikka.
Ma ei ole teda kunagi kõrtsis näinud, aga wiina pärast ta sinna wist ei läinud, waid wiina kaldamise pärast, et — oma rõõmu tunda, niisugust rõõmu, kus silmad särawad. Kui palju ta siis seda märjukest weel ära ei saanud „mõne tengä” eest. Muidu ikka ainult see rõõm: näed, kallatakse. Ja unustad kõik ja mõtled: sulle kallatakse! Ja silmad muudkui särawad. Ja kuigi ta wahel oma suutäie sai, kas see ei pannud tema „igawesti ära tapetud” kehas were kiiremini käima; kas see ei olnud nagu rõõmu wiimaseks tipuks, niisama nagu kaldamise lõbus, niisugune ilus, kõlaw laks, nii imeweidralt keeleotsaga. Ja isa ütles õigesti: Egas Jüri suugi
sarwest ei ole. Aga ma ei ole teda kunagi kõrtsis näinud, ei tea sellepärast ka midagi esimesest hallikast ütelda.
Aga Roesu Jüri wõis ka kole küllalt olla. Siis hakkas süda wärisema sees. Ja tu oli enamasti ikka enne Jõulu, kui Roesu teise korra otsaga aastas Soosaarde jõudis ja mind linnast koju toodi „kaema”, kas soo pääl ka jää küllalt sile on ja kuidas „wussi laske saass”. Siis juhtus sagedasti, et poisid ja türdukud õhtuti edikambris tegiwad, mis nad tegiwad, kuna Roesu tuhkhaua ees istus. Siis kõndis kõne enne ikka tüdrukute ja poiste wahet, kuni Roesu wast mõne poisi raskema nalja pääle mõne tähenduse tegi ehk kaasa naeris ja nippi laskis. Roesu ei sallinud nimelt tüdrukuid ja naisi silma otsasgi. Kui see tema teha oleks olnud, tema oleks nad küll kõik maailmast ära häwitada lasknud. Mispärast ta nende pääle nii pahane oli, ei ole ma kunagi teada saanud, ja oma kolliliku sõbra käest tol ajal küsida ma ei julgenud ka mitte, ja nüüd on ta juba Jumala palge ees. Kõneldakse küll, kord wõtnud teda ühe talu tüdrukud ja naised kinni, wiinud sauna, tirinud lawale, wihtunud ja pesenud ta siis lehelisega nii puhtaks, nagu Roesu sündimisestgi kunagi ei olewat olnud. Aga see ei tahtnud mulle ennemgi just nii kindel olla, nagu seda kõneldi, ja nüüd ei tea ma kahtlemisele ka midagi muud kinnituseks juurde lisada, kui sedasama, mis ennegi: leheline Roesu Jüri nahka päält ära ei wõtnud, ja muidu teda ka enam päris puhtaks saada ei oleks wõidud. Ennem arwasin ka weel, et Roesu Jüri ikka mees oli ja meheks jäi, ja kuigi tal riistluud järele ei andnud, siisgi nii palju naisi ja tüdrukuid ühes talus ikka koos ei wõinud olla, et nad just mehega teha oleksiwad wõinud, mis nemad tahtsiwad. Wõis ju nii ehk teisiti olla, aga küpseks jäi see, et Roesu Jüri tüdrukuid ja naisi ei sallinud. Ja kui poiss mõne raskema nalja minema juhtus saatma, naeris Roesu kaasa, nii hääd, rõõmsat naeru, ja laskis nippi, nii lipsti! Siis läks naistewoolistel muidugi „heng täis”, ja see, kes poistele harilikult wastu sähwis, waatas kurjasti Roesu poole ja salwas:
„Ei tiiä, mes tu Roesu sääl peäs haukma?”
Rõhk muidugi Roesu ja haukumise pääl.
Siis käisiwad sõnad, kuis nad weel käisiwad, aga lõpp oli ikka see, et Roesu Jüri wiimaks sõnu leidis, mis karwad püsti ajasiwad, kui enesele ette kujutasiwad, kui asi nii oleks olnud. Siis sajatas Roesu kõigepäält ütlejat, nii et sel enam ühtegi kohta ihu küljes ei leidunud, mis mitte mustaks ei oleks wannutud olnud, kuni ema ehk isa tuli ja ütles:
„Jätke wanainimene rahule. Kas teil koertel siss muud tettä ei ole, kui wana inimest tsuski.”
Siis jäi wandumine wait, mõni tüdruk ehk poiss aga wastas:
„Egä tedä keägi es putu.”
„Wai es putu.”
Siis jäi isa ehk ema edikambrisse.
Kui isa jäi, siis jätkas ta juttu:
„Om nii tüdruku küll, ei jäta seda Jürit rahule; ei tiiä, kas na su armastase wai ?”
Ja siis oli tüdrukute käes naeru all olla.
Roesu ajas wastu, enesel silmad aga särasiwad. Nimetas tüdrukuid õieti weidrate nimetustega, mis kaua meeles seisiwad ja mida kunagi tarwitada ei tohtnud, sest niisuguseid nimetusi tarwitawat ainult Roesu, ehk küll poisid omawahel mõnikord niisama ütlesiwad. Need oliwad nimetused ihuliikmete

kohta, mida harilikult, kui tarwis oli, koguni teisiti nimetati ja mis sedasama tähendasiwad, aga kedagi ei pahandanud, ega keegi ütlemast ei keelanud. Et isa neid Roesu nimetusi ei sallinud, ei pannud ka mina neid tähele; Roesu ei saanud neid ka isa juuresolemisel palju nimetadagi, sest isa küsis siis ikka kähku wahele: „Ei tiiä, kudas neist tüdrukutest õge walla saass?”

Siis oli aga wesi Roesu ratastel ja tema oleks peaaegu niisamasuguse kõne pidada wõinud, kui minagi wahel, kui ta mitte ühte alati wanduma ei oleks kippunud. Ja ta ütles ja wehkis korrates käega ja laskis nippi nii pliksti! lisaks.

„Kae, kui tules sõda, iks sõda jah. Siss kui sõda sõdis, iks sõdis jah. Kui siss tulessiwa pargiajaja, iks tulessiwa jah, ja wõtassiwa kõik tüdruku, iks wõtassiwa kõik tüdruku...”

Siin tuli mõni nimetus, mis ainult Roesu tarwitas, ja oleksiwad teised järgnenud, kui isa wahele ei oleks sähwanud:

„Ja siss?”

„Siss tulessiwa pargiajaja jah, wõtassiwa kõik tüdruku iks ja ajassiwa neile kiilu küüste alla, suure kiilu jah nigu tõlwa, nigu tõlwa jah, ega sõrme küüdse alla jah. Siss ajassiwa na ega warba küüdse alla kah kiilu, suure kiilu jah nigu tõlwa, iks ega warba küüdse wahele, nii. Siss wõtassiwa pargiajaja tüdruku ja lüüssiwa na kõik aidsaibade, kõik iks aidsaibade jah, kõik tüdruku neo wa ...”

Ja siis ütles isa ruttu wahele:

„Sii om jo kolle wallus surm?!”

„Mes neile siss muud waja om. Suu pään ei saisa kinni, tänitä siss, om iks mesperäst tänitädä. Käe ei saisa iks paigal, kisu siss ennast aidsaibast wällä jah, neo wa...”

„Aga kui nüüd sõda tuleski, siss tapetas jo su ennast kah ärä?”

„Ei tapeta.”

„Kes sõa ajal armu annas.”

„Mess siss! Annas Jummal õge, et tu sõda tules joba.”

See oli kole Jumala nime suhu wõtta ja niisugust sõda paluda, niisugust sõda kus, sõrme küünte alla kiilud nagu tõlwad löödakse ja siis weel aidteibasse pistetakse. See oli koledam kui kole, see ajas karwad püsti mõteldes juba, ehk küll teised naersiwad. Keegi ei palunud ial sõda, keegi. Isa ütles alati: „Hoidku no Jummal esi sõa ja wereärawalamise iist!” Sõda, jaa, nii teha, nagu oleks sõda, nii nagu pauguksiwad püssid, käiksiwad suurtükid, sest wõis aru saada, aga niisugune sõda, nagu Roesu Jüri tahtis, kus kiiludega tuldakse ja aidteiba juurde weetakse, nagu kiiludest weel küllalt ei oleks! Küll see Roesu wõis ka kole olla!

Mina läksin siis ikka ära tagakambrisse ja kujutamise wõim ei tahtnud mõni aeg rahule jätta, ikka tagus kiilusid, ikka pistis aidteibasse nii tüdrukuid kui lapsi, just nagu pargiajajad wanades juttudes, mis talweõhtul edikambris sagedasti were kihama ajasiwad. Ja kuhu sa peitu puged selle eest, mis su sees on.

Kui aga ema edikambrisse jäi, siis jätkas tema juttu:

„Om nii poisi küll, aasse Jüri tütrikudega tülli: ei tiiä, kas nu poisi toda Jüri pelgäse wai?”

Siis oli poiste käes kord naeru all olla.

Roesu ajas aga wastu, enesel silmad särasiwad, ei tarwitanud aga mingit nimetust, ega wandesõna, waid muutis päris kukuks, laskis aga nippi ja suuga matsu hulka.

Mõnikord ütles ema:

„Ei tiiä, Jüri, kudas ka sia onte nii wigatses oled jäänu; muidu wõis sa nüüd peris rikas naisemiis olla?”

Jüri mõtles, lõi nippi ja suuga matsu ja kostis:

„Iks minnu tönksewa pääle, tönksewa jah, iks muku tönksewa.”

„Mes na sust siss iks nii wäega tönksewa.”

Siis kõneles Jüri, mis ta kõneles, ikka oli see midagi haledat, midagi, mis suure peksmisega lõppes, ja seda nii suures rõõmus, nagu oleks kõik, mis temale osaks saanud, suur häätegu olnud.

„Kudas siss nu kirjätähe ka sulle pähä es jää?”

„Es jää iks.”

„Kudas tu lugu sääl Wiinalassil siss õge olli?”

„Mes ta olli, olli iks. Mia wõti õge üitskõrd raamatu, iks wõti jah, ja tukse õge ärä aeda ala, iks ära sügäwade aeda ala kuhalt ärä jah, ja kaie õge noid kirjätähti iks, kas na reo jäässe kah pähä Õge wai, kaie noid iks peris südame-täwwega jah. Tskae, olli kawwes kaema jäänu, kawwes jah, naksiwa otsma, otsma iks jah. Tu wellene Andres — iks kos ta luukondi maapõhjan mädanesse jah — ai peni aeda alla järgi iks, kissewa wällä, wällä iks, tõiwa kepi iks, tskae ja tönksewa jälle, tönksewa iks.”

Iga iks ja jah äratas oma nippi ja matsu.

Oo, ema see mõistis.—

Kõik lõppes aga tönksmisega, tönksmine mõisa põllul, tönksmine kodus, tönksmine sugulaste, tönksmine wõõraste poolt — elu täis peksmist, nii et ristluud enam järele ei andnud.

Minule meeldis kõige enam järgmine lugu:

Külale antakse käsk tee lahti kaewada. Wiinalassi talu eest läheb muidugi Roesu wälja. Kaewamine on kiriku kohal. Keegi suurtsugu mees, suur tärn mütsi ees, sõidab, ise kasukate sees kui karu. Kõik jääwad auukartuses seisma ja ootawad, kuni suur eluk mööda on. Aga Roesu ei tee wäljagi, kaetab kord ja kaewab siis edasi, kaewab nii et maailm lund täis, kaewab nii et suur eluk üleni lume sees on, siis jätab töö seisma ja ütleb: oh, es pane tähelegi! Ise mühaleb. Siis järgneb muidugi suur peksmine wallamaja juures. Aga mis tost Roesule, nii ehk teisiti peksa oleks ikka saanud.

„Nu jah, san’d iks wahel süüdi ka ollid?”

„Sai no iks oldus!”

„Kas sul siss onte essä ega emmä oppeman es ole kah, kudas ella ja olla?”

„Essä!.. esä pess nii kawwa kui kuuli, emmä ei mäleta iks, kas tedä olli wai es...”

Jüri wajus siis sügawasti mõtetesse, nagu otsiksiwad ta mõtted teed selle suure armastuse poole, mis emaarmastuseks nimetatakse, ja näis nagu oleks kõik, mis seda tõmmu kogu nii roeseks märkis, tasaseks ja pehmeks muutunud, kadunud mälestus oma õnnistawat kätt tema südame külge pannud ja kõike, mis tema küljes halb oli, hääks silitanud, nii hääks, tasaseks ja pehmeks.

Ja kui ta siis oma „tönkijatest” edasi kõneles, ei wandunud, ega õnnistanud ta neid, ja kui ta siis mõnda häätegijatgi nimetas, ei wandunud, ega õnnistanud ta neidgi. Niisugune suur ja awar ükskõik laotas oma tiiwad tema üle laiali, püha ükskõik, sest peksjad ei suutnud teda ometi tümaks peksta, ega häätegijad tema südant sarnaseks muuta, et ilmainimesed teda hääks oleksiwad nimetanud.

„Jüri, sa olla jo talu laits ?”

„Ole iks.”

„Kudas siss Andretsesele wellele maja jäi ja sina midagi es saa?”

„Esä and täile, mia jäi Andresele.”

„No tu olli su nuhelnu küll.”

„Nohel ja tönkse iks üttelugu pääle jah, es ole aru ega otsa iks, kon ta wa penireo sääl maa sehen mädänes.”

„Mes sa’s iks nii halwaste ütled?”

„Kon ta wa penireo sääl maa sehen mädanes jah.”

Omast wennast ei kõnelnud ta kunagi teisiti kui ainult wa penireost, ja külajutt kinnitab, et mis Jürile mõisapõllul weel jäeti, seda mõõtis wend kuhjaga tagant järele. Keegi pole teda nii armuheitmata peksnud, kui just lihane wend, nii kaua kui ta jõud nooremast wennast üle käis. Jüri olnud kärsimata

loomuga, armastanud tempusid teha ja saanud siis enamasti iga tembu eest, nagu ei oleks just tema mitte näidata tohtinud, et temal just enam hõlpu oli, kui teoorjal kodusgi harilikult olla wõib.

„Mesperäst sa siss neid tütarlatsi ei salli?”

„Nii iks...” Jüri puikab kõrwale.

„Kas siss naise sulle kõik halba om tennu!”

Roesu ei wasta.

„Kas sul siss kedägi naiste seäst ei ole, kelle henge sa wõis ülendädä?”

„Mes nu naise ehk tütriku konagi iks... Egas na iks kadunud Tiidu Liisu ei massa. Kae, tu olli inemine. Jummal ülendä temä henge ja alanda tema pattu, jah. Tu olli inemine iks. Neo tütriku itsitäse pääle, hamba iks üttepuhku irewile, itsitäse pääle iks, ei ole mõistlikku olekut iks, ei saisa neil suu pään kinni iks, ega käe paegal kah. Kae Tiidu Liis iks olli inemine jah. Kari olli linajärwe weeren, tskoe lassiwa karja willä, iks tuukõrd jah. Mia olli kah karjan iks. Kae, tulliwa kohtumehe iks, tõse joosiwa pakku iks, mia jäi muudkui kätte. Naksiwa iks pääle jälle tönksma. Tskoe, kui siss tulli wa kadunu Tiidu Liis — Jummal ülendä temä henge ja alanda temä pattu iks — tõmmas miu iks kohtumeeste käest ärä ja sõimas neil iks kihä kuumas pääle. Ütel iks tõne Jumala nimel neile: äratapasse iks poiskese, kel emmä kaitsman ei ole: mes te iks temast tönksite, andke iks oma koertele kah, kel jala wäledämbä ärä juuskma om. Om no saanu iks ütskõrd inemiseluum hammaste wahele, siss muudkui tuu peät iks süüdi olema. Kae iks to Tiidu Liis jah, kae tuu olli inemine iks.”

Tiidu Liis oli ainukene, kelle hinge ta ülendas.

Nüüd on Roesu Jüri surnud. Jumal ülendagu ka tema hinge ja alandagu tema pattu. Nii mõndagi wõiks weel tema teoorjuse päewadest kõnelda, kus ta nii inimesehunikukeseks kokku pekseti, wallale toita, wallale ka matta, kõnelda, kuidas ta läks ikka nii pääle iseoma pääd. Aga sarnaseid teoorjuse aegseid kokkupeksetuid elab weel küllalt ja nad paneksinad pahaks, et mina neist jutu teinud. Roesu Jüri ei paneks seda küll pahaks, sest Jüri on sääl, kuhu „serätsile haigetele lastele Issänd esi rahupaiga om walmistanu”. Kuigi teda kirikuaia taha mateti. Kahes põrgus oligi ta oma aja ära, esiti mõisa põrgus, siis küla põrgus, ja kolmandamat küll wist temale enam osaks ei saanud. Saab sestgi minu kollilise sõbra mälestuseks. Päälegi, mis teawad meieaja hääd inimesed nii oma pääd minekust ühest põrgust teisi, mõisa-põrgus inimesehunnikuks kokkupeksetuna alates, talust tallu käies lõpetades nagu rändaja, kel muud ei ole kui ristluud, mis järele ei taha anda. Tõesti: rahu tema põrmule!

Kui ma nüüd weel karjamaal üksinda kord unistada wõiksin, siis jätkaksin ma Jüri matusekõnet suure haawa all wäikeste kuuste keskel, kus käbliku pesa oli, kus nii hää oli pikutada ja üles waadata, siis kõneleksin ma Jumala seisukohalt oma üliõplase mõtete põhjal nõnda:

Kuule, sina wa Jüri, sina, kellele maailm nimeks andis Roesu. Mina mõtlesin eila ka sinu pääle ja ütlesin iseenesele: Mis see wa Jürikene sääl all Koruste küla tuhkhauaediseid õieti weel nühib, ega ta ikka madalamale ega kõrgemale enam ei wõi, kui ta juba on, ei saa ka Koruste küla inimesed targemaks, kui nad on. Ma saadan temale ingli järele, toob teise ära. Ja siis ütlesin ma Koruste küla hingede koristajale inglile: Mine too Roesu Jüri ära. Ja ingel läks ja tõi sinu ära, ja nüüd oled sa siin. Soosaare perenaesel on õigus, kui ta ütleb, et mina sind oma näo järele olen loonud ja sulle sarnase käekäigu määranud. Kui sul nood wäiksed tähed, mis raamatutes seisawad, pähe oleksiwad jäänud, siis oleksid sa seda ka kirjast leidnud, sest need wäiksed tähed on nii seatud, et nad inimesi mitmesugustel teedel minu juurde tagasi peawad tooma. Sina ei saanud toda tähtiteed tulla, sest et sulle seda ei olnud antud. Aga ka sinu elul oli mõte, nagu igal eluolemiselgi, olgu nii wäike ehk suur kui ial tahes. Mis sa arwad, Jüri, mis mõte sinu elul siis õieti oli ? Mis pidid sina ise, mis pidiwad teised sinust õppima? Teised pidiwad sinust õppima, nagu Soosaare perenaene õieti ära tähendas: Hoitku küll Jummal esi serätse elu iist. Kui sa tuhkhaua ees lamesid, siis lamesid sa sellepärast, et isat emat pojale ütelda wõisiwad: kui sa nii puupää tahad olla ja sõna ei wõta, siis jääd sa niisuguseks nagu see inimene sääl tuhkhaua ees. Ja see inimene olid sina. Ja kui poeg millegist õieti kinni hakata ei tahtnud, nagu oleks temal weri küünte all, siis oleksiwad isat emat jälle ütelnud: kui sa nii laisaks tahad jääda, siis tead muidugi, et sa kord sääl tuhkhaua ääres wõid lõpetada, nagu Jürigi, keda nad Roesuks nimetawad ja keda wald ühe talu tuhkhaua juurest teise juurde saadab, ja inimesed peawad sind ainult naeruks ja inimese hunikukeseks. Sind nähes pidiwad inimesed nägema, kui kaugele inimene langeda wõid ja missuguseks ta alla sattuma peab, kui ta mitte ei püüa, mind meeles ei pea, walguse poole ei rudi, sünnitagu see ka waewa, mis maha kisub murdma. Sina pidid elawaks kolliks lastele ja elawaks manitsuseks suurtele olema. Et sa aga ikka enam ja enam allapoole, nii kaugele kui wõimalik wajuda wõiksid, andsin ma sulle puupää ja ei andnud sulle nonde wäiksete tähtede teed minna. Mina tegin sind sarnaseks, et sa ühtealati wastuoksa tegid ja mõisas kolkida said, oma ja wõõras sind nuhtles, nõnda et su ristluud enam järele ei andnud, walla kaela jäid ja sind talust tallu käima pandi, et sa ühele ristiks ei oleks, waid kõigile. Ei andnud ma sulle himu wara järele ja sinu näpud jäiwad puhtaks; ei andnud ma sulle himu riiete järele ja sul ei olnud oma waatigi ega lähkert nagu Diogenesel, kellest sa muidugi midagi ei tea ja kes niisuguseks arwas oma tarkuse läbi saanud olewat. Ja nüüd oled sa elust õppinud, et kõik, mis elu anda wõib, sinule mitte osaks ei ole saanud. Ja kui sa sääl wiimase tuhkhaua ees maas olid ja tundsid, et mina sulle järele olin saatnud, siis olid sa nii rahulik, sest su süda ei rippunud millegi küljes ja su meelest oli, nagu läheksid sa ettewalmistusele, et uuesti tulla, uuesti kui inimene, kes kõigemadalam astmel elus ära käis ja nüüd kõigekõrgema astme poole tahab püüda. Sinu rinnas oli see säde hõõgama hakkanud, mis siis hõõgama hakkab, kui inimene omas wiletsuses aru saab: nüüd hakkawad sügawused laulma, päike küünitab omad käed sinu järele wälja, kõik, mis sul oli, kõik mis sa kannatama pidid, kõik ära põleb õnnelikuks walguseks ja sa tunned, et sa wäsinud oled, puhkama lähed, et uue jõuuga walguse ilude sisse kaswada. — Soosaare perenaesel on õigus: Mina olen ka sinusuguste oma laste jaoks puhkepaiga walmistanud. Mine hingama minu laps ja kui sa uue jõuuga üles ärkad, wõid sa uuesti maailma minna ja minu õnnistus peab sinuga olema, et sa walguse kõigekõrgemal astmel seisma saad elus, kuhu nende wäiksete tähtede tee wiib, mis inimesi nii õnnelikuks ja õnnetuks wõib teha, sest ka tol teel on igal ühel oma mõte, ja kui sa ärkades oma wana mõtet uues walgusehelgilises ilus korrata tahad, saad sa mulle weel armsam olema. Ja nüüd hääd puhkamist. Inglid wiige ta ära, aga tasa, ta on liiga ära wäsinud, minu wäike Jürikene, waene kokkupeksetud teoorjuse aegne inimesehunikukene. — —

See oleks umbes üliõplase unistuse kõne sõbra haual olnud. Nüüd aga, kui mees? Ei tea. Ma jätkaksin unistuste kõnet küll säält, kus üliõplane ütleb, et ka tol wäiksete tähtede teel igal ühel oma mõte on, et ka koolitute ja kirjameeste keskel Roesu Jürisid on, kes walguse teel nii kaugele jõuawad, et neil muud ei ole, kui see mõte, mida nad esitawad, see mõte ja tunne, mis teistele teada tarwis. Mis ma wahest weel muidu ütleksin, jäegu siin nimetamata, sest Rõngu surnuaed jäi kitsaks, uus kabeliosa lasti juurde ja Roesu Jürikese kaduw põrm puhkab nüüd otse kesk surnuaeda ja Walgetare Ants — nii kutsutakse meie kirikuõpetajat — ei ole seni weel käsku andnud minu kollilist sõpra wälja kaewada ja kabeliaia taha paigutada. Hinga rahus, mu sõber!

Saare wana.

Üks hädalaliblekene, niisugune wäike, helehaljas, kollase ladwaäärega, peenike nagu kirme. Siis teine, niisamasugune. Siis kolmas, neljas, siis sada, siis tuhat — lugemata üksteise kõrwal. Kõik hädalalibled, üks pikem, teine lühem, kokku aga kui meri, haljas meri täis helkjat läiki.

Üks liblekene nikutab pääd, ruttu, nagu ei oleks temal aega; teine kohe järele, siis kolmas, neljas, siis sada, siis tuhat — lugemata üksteise järele — ja nõnda sünniwad lained helkjasse haljusesse, hädalamerele, lained, mis ei laksu. Kui nad üksteise jälgil jooksewad, luitunud kuhjade kui rahnude, wettinud küünide kui kaljude ümber mängiwad, ei kuule muud kui kohinat, niisugust weidrat kohinat, mida tuul üle luha metsa ei kanna, liiati weel Wõltsjärwele, mille lai pind kaugel loodes sügisepäikse paistel hiilgab kui sula hõbe.

See on sügisene luht, see on hädalategemise aeg ja kõhin liblede laul, nagu oleks küllalt elatud, küllalt kuu poolteise wältusel.

Missugune wiletsus! Kuule, kuidas mets, lai mõisa laan laulab! Kuule, kuidas Wõltsjärv kohiseb! See on laul. Sügaval metsas kõnnib mühin ja naerab, — naerab ja puistab wallatades terwed wirnad kõigeilusamaid lehti sügisele rüppe, naerab ja pillab oma jäädawuse tundes, kuhu sügise ega talw ligi ei pääse, naerab ja pillab laane otsata jõuu külluses, mis kõike suudab kaitsta, mis ennast metsa, mõisametsa lapseks nimetab. Laial järwel hõiskawad lained tuulte wabas lennus, hõiskawad wabaduse laulu, ja kuigi pakane neid järwe südamesse tagasi pigistab, tõmbab wesi enesele süllapaksuse kasuka selga ja naerab, et jää raksub ja laiad lõhed aurawad. See on laul.

Aga mis puutub külaluha hädalasse mõisametsa jõud ehk järwe kütkendamata sügawus. Mõlemad on siit kaugel. Siin upub kõik iseenesesse. Isegi luhalaugel oja, kes sulisedes metsast tuleb, jääb kõhelema, ei taha nagu järwe minna, waikib, tahaks nagu madalate pajupõõsate ja lepapuhmaste warjul hädalalibledele, sügiselastele, kes kewadet näinud ega suweõrnust maitsnud pole, midagi jutustada, midagi wabastawat, rõõmustawat, karastuseks anda ja — nagu kardab. Siisgi näis nagu oleksiwad hädalibled tema lähedal pikemad, helk wähem kurb. Aga ka sääl tundub üksi oma laulu, nagu wihmapisarate jahedat norgumist, nagu nägemata udu. mis õhtul paistma hakkab ja nii iselaadi walgelt kui lina luhale wajub, nagu mõtleks ta surma pääle.

Missugune wiletsus! Mistarwis üks niisugune wäike liblekene nii Jumala muidu weel laia luha waewaks sündisgi? Eks ole luhapinnal muret isegi, küllalt kadunud lootusi ja nüüd weel need? Küsi! See on ju külaluht, kes teab, et tal palju peremehi on; need tulewad ja wõtawad: need ei taha midagi armust. See on külaluht, kes teab, et temal pääle peremeeste weel palju manujaid on, kes ka midagi tahawad saada, midagi omakohast. Need on, kes teist nahka nõuawad. Ja omas otsata helduses wõtab luht oma wiimase jõuu kokku ja sünnitab terwe mere täie rohuliblesid weel hilja sügise — nii hädalaliblekesed hädalaliblekestele rõõmuks, nii wiletsus wiletsusele toetuseks. Oo, seda luhta: nii tasa ja targu, nii hästi palju õieti wiletsat hädalat, et talu waewa ära ei arwa tasuwat perega wälja tulla heinale.

Sellepärast siis üks hädalaliblekene, niisugune wäike helehaljas, koltunud ladwaäärega peenikene nagu kirme. Siis teine, niisamasugune. Siis kolmas, neljas, siis sada, siis tuhat — lugemata üksteise kõrwal. Kõik hädalalibled üks pikem, teine lühem, kokku aga kui meri, haljas meri täis helkjat läiki — raudheina hädalalibled Roowi luhas ümberkaudsetele kõrwulistele, Palu, Weere, Soo, Mõtsa, Räbä ja Jumal teab kõik missugustele teistele tarekeste elanikkudele ja maalapikeste pidajatele rõõmuks. Palul oma lehmakondikene, Weerel oma lambatallekene, Mõtsal oma hobuserootsukenegi, — kõik eluloomakesed, kes kõik hamba alla tahawad salwa. Kui ei anna, ei jäe rahule; ehk kuigi, siis jäädawalt. Sest sünnib laul, mis südant liigutab. Möögab lehmakondikene, määgab lambatallekene, hirnab hobuserootsukene. Kust sa saad! Talul palju loomi, kulub enesele ära. Mõisast kõneldagi. Muudkui armas luht awita. Siisgi mitte nii lihtsalt. Enne mine tee päiwi, aita siin, aita sääl, rühma mis kondid walutawad, — ja siis alles sügisel wõid wikati ja reha selga wõtta ja luhta minna — heinale.

Heinale! Seda huikamist ja hõiskamist, seda linnulaulu ja lillelõhna, metsakaja ja pilliheli! Oo, heinaaeg on ilu ja rõõmu aeg! Siin luisatakse wikatit: winn, wõnn, wett, wätt! ja niidetakse ikka siuh säuh! Sääl jälle riibutakse. Riided helendawad päikse käes; tüdrukutel walged pihikud ja punased seelikud, heledad rätikud sügawasti silmade pääl, et päike liiga suudlema ei pääseks; poisid aina walged. Siin jälle weetakse saadusid kokku, sääl jälle luuakse kuhja: rihad ja wiglad aina käiwad ja walged warred helgiwad. Igal pool nalja sõna, lõbus meel. Ja kui siis päike puhkele läheb, ei tunne keegi weel wäsimust. Siin kostab laul, sääl hüüab pill — ja läbi noore suweöö kõnniwad ilu ja rõõm käsikäes, naeratawad Koit ja Ämarik ning wärske heina lõhn täidab õhku. See on heinaaeg.

Kõrwulise heinaaeg! Taewake! Roowi luhas kilkawad üksi kajakad kõrgel õhus nii haledasti, wahete wahel kostub kullikisa, oja ääres lepa ehk paju otsast windi wile, kuuldub ka kaugelt mõne karjapoisi pasunaheligi ära, aga — tühja neistgi: waikus nagu kurwem weel, kõik nii jahe. Ja päike paistab nagu oleks temal kahju, kahju kõigest, mis ta wälja meelitanud.

Kõnnid ja waatad. Midagi igatsewat liigub su ümber, tugib su südamesse. Sa unustad päikse paiste, järwe läiklemise, kauge metsa kolletawa ilu, oja naeratuse ja jääd mõtlema, mõtlema nagu iseenese sisse, otsid nagu teed iseoma aluste juurde, nii päris tahtmata, ilma et surma just meelde tuleksgi. Tunned, nagu oleksid haige ja ometi mitte; see on nii imelik, hää ja magus, läheksid kuhugi küüni, heidaksid heinte sisse, magaksid ja kuuleksid pool unes, kuidas wihma sajaks ja sajaks ja — ei tahaksgi enam üles tõusta, tahaksid ainult kuulatada, kuulatada.— Wikati luiskamine. Kes sääl siis juba platsis on?

„Oo, Saare Wana, kas päris heinal wõi?”

„Noh, iks...”

„Tere kah! Ei ole kaua enam teid näinud.”

„Tere Jumalime...”

„Kuidas käsi ka käib?”

„Niisammuti iks...”

„Kas jääb ka wikati ette midagi?”

„Noh, iks...”

Tao kui räni: ainult mõned sädemed.

Saare Wanal oli silmapilk, kus ligi ei pääse.

On silmapilkusid, kus isemeelikult waikid, nagu harilikus elupiiris ei wiibi, ei usu, et, mis läinud, enam tagasi ei tule, ei usu, et tulewik enam ei too, mis sa igatsenud, — silmapilkusid, kus tunned, et teised seadused walitsewad, seadused, mille järele kõik wõimalik on, kõik, millest siin ilma jäänud, käes on, muud kui waiki ja maitse kõike iseeneses. Näib siis, nagu oleksid sa kaugel ära kõikidest soowidest, kõikidest muredest, kõik sulle üks ta puhas, oled nagu inimene, kes kõigega rahul, oma kohust täidab nii harjunud kombel, nagu ei ripuks su süda millegi küljes, sest sa seisad ju püsti kõige sees, mis sa tahad, wõtad, mis meeldib, ühesõnaga oled oma kuningas omas riigis, oled oma looja omas ilmas. Ja inimesed, kellel neid silmapilke liiga palju on, nendega ei oska inimesed midagi pääle hakata; ei suuda neid wald wäärata, ega kõrge kroonu mõistlikuks nuhelda. Üks nimetab neid tossikesteks, teine puupäädeks, kolmas tuisupäädeks, neljas — nii kuidas tuju ja põhjus juhtub olema, kõigeparemal korral aga unistajateks. Ja mida enam neil sarnaseid silmapilke, seda enam tehtakse neile liiga; ja mida enam neile liiga tehtakse, seda enam silmapilke, kus nad ennast oma südame tagukambri tammise ukse taha tagasi tõmbawad. Neist ei saada aru. Ainult mõni hää perenaene, mõni hää peremees, kes ise sarnastele ehk elu andnud ja nendes siis nii palju iseendast märkawad, elawatundelisemad, peenesüdamelisemad, õrnemad, need mõistawad neid ja harilikult on siis ka nende käes see wõti, mis unistaja südame tammise ukse lahti wõtab ja nii mõndagi imestuseks nähtawale toob.

Saare Wana oli üks Õnnelikkumatest unistajatest, sest temal ei olnud sarnaseid silmapilke liiga sagedasti, iseäranis töö juures ehk asjatalitusel mitte. Tema unistas sääl, kus wõis. Ja kus ta just istus, kas trepi wõi muldre weere pääl, kas toas toolil ehk wäljas kiwi ehk kannu otsas, kas lõukal ehk tareläwel ja oma piipu suitsetas nii käsipõsikile, mõlemad küünarnukad põlwede pääl, korrapäraliselt ikka enese ette süllitades, kui tal just meelest ära oli läinud, kus ta istus, siis ei oleks keegi arwata wõinud, et ta unistas, päris lahtiste silmadega, suitsewa suuga, täie aruga, enesel hall pää otsas. Aga siis oli ka silmapilk, kus puhati, kõik puhkasiwad. Ja mistarwis igaüks oma aega tarwitas, see oli tema oma asi. Wõis ehk ainult ütelda: küll tobutab piipu. See’p see wist oligi ka puhkamise ajal: piip mattis kõik oma suitsu sisse. Ja Saare Wana oli Saare Wana ja jäigi ikka ainult Saare Wanaks nii kaugele

kui mälu ulatab. Ei liignime, ega juttu, mookamist ega sosistamist tema kohta terwes külas.

Wõib ju ka olla, et teda tema alaline tõsidus kaitses ja pääasi: kindel sõna õigel kohal. Seesama liikumata nägu alati! Wana rummkaape alt waatasiwad üksi elawad silmad wälja, nagu kaks hallikat halli põdrasamblaga palistatud raendikul. Nendes silmades sätendas nii tihti naer, mis ka siis häälele rõõmsa tooni andis, aga hallid kulmud jäiwad seks, mis nad oliwad, liikumata, ja naer ei eksinud palju kunagi näo pääle ära. Kaape jättis harilikult mõne wao otsapõllult näha. Nina ning lõug tüsedad, tunnismärgid, et siin wisadusega tegemist, wisadusega, mis ei küsi. Nina alt algas habemekannistik, ümbritses piibutõmbamisest ja wanadusest wormist wäljawajunud suud, kattis siis lõuga, poolt põske ja lõppes mõlemal pool meele kohal halliwõitu juukstele maad andes. Nägu, aga siisgi mitte nagu kaalikas ümarik, nagu külatänawas tihti näha, ei, waid piklikuks surutud, — muidugi kõik nii esialgne töö, nii suurest laastust ära löödud.

Saare Wanale ei tehtud ka kunagi liiga. Ei olnud kuskilt nagu hakkamist. Ja juhtusgi keegi pilkesõnaga tulema, kohe kuuldus hääli: jäta wanainimene rahule, ega ta sul ees ei ole. Saare Wana aga istus ja kuulas, istus ja suitsetas, suitsetas ja elas omas riigis, nagu ei puutuks see temasse, mis tema ümber sündis, nii nagu istutakse ja särasilmil enese ette üksisilmi waadatakse ja — unistatakse. Ja siis oli silmapilk, kus ta nii sõnawaene oli, et jäta aga rahule.

Juhtus isa siis küsima:

„Mess sul wa Saare Wana onte om? Ei kõnele täämbä midägi enäm!”

Siis ta wastas üksisõnu:

„Oh, lase olla pääle, süda nigu walutas.”

Siis wahetasiwad isa ja ema pilkusid ja ütlesiwad üksteisele salakesi:

„Ei saa iks wist wiil ärä unetada.”

Sarnane oli wahel Saare Wana: Tao kui räni; ainult mõned sädemed.

Kas ta aga emale ja isale niisama räniks oli, ei tea, sest nii kaugele kui mälu ulatab, elas ta Saare kõrwulisena. Kui abi waja oli, saadeti ikka Saare Wanale sõna. Ja ta tuli ikka. Sai aga ka igakord hobust, kui otsima tuli, sai ka luba hädalat teha, sai ka oma tingitud päewapalga. Talwel raius ta tihti hagu, ka meil. Juhtus mõnikord ka, et ta isaga kaua juttu ajas ja midagi pikalt ja laialt seletas. Kui ma siis ligemale tulin ja asja tegin, ütles isa:

„Erni, mine õge kae, kas noil hobestel redelin hainu om wiil... ?”

Ja ma jätsin nad rahule.

Ka nüüd lasksin ta rahulikult edasi niita, astusin sammu seitse sulendiku kaldale, kus lepa põõsas kaswas, waatasin wee keerlemist ja kurdlemist ja sulistasin oma mõtteid ojaga seltsis, sulistasin ja küsisin, mis Saare Wana niisugune wäike hädalaliblekene tundub olema. Ja ma leidsin teise, niisamasuguse, siis kolmanda, neljanda, siis sada, siis tuhat — lugemata üksteise kõrwal laial kodumaal. Kõik hädalalibled, üks noorem, teine wanem, kokku terwe mere täis halle mehi, nagu halle päiwi, terwe rahwas. Üks püüab, temal näib aega olewat, teine niisama, kolmas, neljas, siis sada, siis tuhat — kõik nad püüawad, neil näib kõigil aega olewat. Ja nende püüetest sünniwad lained, mis ei laksu, mis üksi unistawad ja püüawad, sest neil näib aega olewat. Mis nad ootawad? Nad ootawad oma õigust ja sünnitawad igawese halli muretee oma õiguse poole. Ja sääl hallil mureteel? Sääl nad weerewad kui hallid kaljurahnud, tasutsemata templikiwid aegamööda, sääl hõõrduwad kõik, et raasukesed, mis nende küljest maha pudenewad, sillutuse looksiwad wäiksele, ägedale salgale, julgele templiehitajate hulgale, weerewad ja pudenewad, et ise kord kalliskiwidena toreda ehituse aineks olla ja oma otstarbekohasusest ülenemist leida hingeliselt ja waimliselt, ehk aastasadade pikusel hallil mureteel oma õiguse poole käies kui hallid päevad lugemata üksteise kõrwal, lugemata üksteise järele elusaladusest tulles, surmasaladusesse minnes otsata nagu oja, mis ainult kewadel üle kallaste tõuseb, kohiseb ja sulendikku suuremaks murrab, perwi lõhub ja luhta niisutab. Muidu aga natukene paisumist, natukene alanemist, nii kuidas juhtub, kord paisudes enam, kord kahanedes wähem kohinat. Ja juhtub põua ajal, et muud ei kuule kui põhja pääl sügawal lugades nirin — muud midagi. Ja siis tuleb ehk mõnelgi wõimsal tuju minna ja wäiksele minejale paisu ette panna, et kõik jäädawalt waikiks. Ja siis — ?

„Mess te sääl Riian opite, Erni!”

Saare Wana pani wikati lepapõõsa pääle, jäi minu kõrwale seisma, otsis tubaku kotti, et piibule uut jõudu anda, ise aga ei waadanud mulle otsagi.

„Mina õpin kunsti inimese sisemist nägu näha.”

„Inemise sisemist nägu...” osatas Saare Wana.

„Meil, inimestel, ei ole mitte üksainukene nägu, see, mida meie peseda ja puhastada wõime, mis ühel niisugune, teisel teistsugune, nii kudas Jumal seda kellegile kaswada lasknud. Meil on nähtawa warjul weel nägemata. Nii kuidas see nägemata on, nii ka inimene tõepoolest. Nägemata pääle on kirjutatud, mis igaühe südames seisab. Kes seda nägemata nägu näha suudab, sel on terwe inimene peo pääl, ei oma hääd, ega oma kurja saa ta siis enam warjata.”

„Wai siss toda kunssi opid...”

Saare Wana koputas pahema käe põidla küüne wastu piibupää seest tubakutuha wälja, wõttis siis luitunud heinakõrre, sest piip oli kinni. Siis istus ta maha.

„Wai siss toda kunssi opid. Mia mõtli iks, et sust mõni ahwukaad pidi saama.”

„Ei, Saare Wana, ma ei taha ametit, mis inimeste jonnist ja halbtusest leiba wõtab.”

Saare Wana katsus, kas piip lahe.

„Põh. — Siss opetaja?”

„Õpetajaks ka mitte. Meie poisid ei tohi kantslis toda ütelda, mis nad tunnewad ja mõtlevad. Nad jääwad hingeliselt haigeks.”

Saare Wana toppis piipu tubakut.

„Siss tohter?”

„Nuu peässe jälle sarnatses saama, et käsi ei wärise, kui nad inemist lõikawa. Noile peat joht üitskõik olema, kas täl elläij iin om, wai inemine.”

„Kulle reotut!”

Esimesed matsud ja wabastaw suits tõuseb üles.

„No sul iks ton sääduse asjan tiidmist om?”

„On ikka! Kes siis selle ilma ajal päris ilma läbi saab: Tuldakse muidu päris nina pääl taikari lööma.”

„No siss sa ka tiät, et tu wäega kallis asi om kaitsa toda, kellele ülekohut tettäs.”

„Eks ikka küll.”

„No siss sa ka tiät, et inemistele kirjä ärä seletädä wäega kallis asi om.”

„On. Aga...”

„Noist tohtrist mina küll midägi ei peä. Kui naa edimätse kõrraga õige rohu annasse, siss wiil, aga lasesse enne massa — siss wast. Koe, wa Weere Simmu tiät? Mass tiikrite enne oma rubla wiiskümmend kolm tengä ärä edimätse rohu iist, es awita kedägi. Siss kirjut tõsele tõse rohu. Mass jälle tiikrite säedsekümment tengä — ei parembat kedägi. Tskoe! Läits siss wa Sahka Jebu manu Pähaste küllä, tu tei wiina pääle ja terwe kui midägi. Noid reotuid kõnelda! Aga tu sääduse asi om iks kallis asi küll!”

Küntakse maad harilikult kaks hobust ees, küntakse ka ühega, Saare Wana ränisse ei hakanud ader, pane kas neli ette. Temal oli ja jäi oma arwamine. Ja ta oskas sind weel pääle kauba nii peenikeselt nöögata: mis sina ka elust tead. Saa aga aru. Muidugi, kui ta midagi kuulis, mis temale tõesti meeldis, nagu arwamised taewakehade kokkupõrkamisest, suurtest pikksilmadest, millega nii palju tähti taewa pääl näha on, et aru ei ole, siis ta kuulatas ja kuulatas ja imes piipu, nokutas nagu nõuus olles pääd — aga lõpuks ikka:

„Om iks suure küll nuu Jumala luudasja, ehk mess siss Jummal massas, kui inemine kõik tiäs ja oles.”

Niisugune oli Saare Wana.

„Ei tea, mis tu seadus sullegi kunagi andnud on!”

Ma torkasin nii hää õnne pääle, nagu harilikult torgatakse, kui enam ei tea, mis ütelda, wõi olla. Ja nagu sagedasti nii trehwas just see piste südant.

„Säädus om säädus," ütles Saare Wana tõsiselt ja sülgas, „aga noide rikaste ja sakste käen om wägi: nemä hoiasse säädust kinni. Tuu'p tu asi om."

Midagi walusat tundus tema tõsiduses, kui ta nagu hinge tagasi tõmmates mõtetesse wajus. Minu meelest oli, nagu läheks tammine uks lahti ja ma näeksin sinna tahakambri, kus Saare Wana elas, kui ta omas ilmas wiibis. Sinna oli nagu suur ülekohus kirjutatud, mis ei unune, mis närib ja närib hauani. Midagi umbusklikku järgnes, kui ta mulle nagu kaaludes otsa waatas, aga uks läks siiski lahti nii wiiwitades, nagu sünnitaks awamine waewa, nii tunnistades, kas maksab wõi mitte. Siis aga käisiwad sõnad nagu kiwid üksteise wastu rasedalt langedes.

„Sa tiiät jo toda Räbä tare aset Tiidu taka. Kaiw om wiil prõlla alali, ahjuase kah. Tu olli minu tare. Mina ehiti tõse. Sa toda ei mäletä. Sinu esä es ole tol ajal wiil Köödsä kõrtsingi. Räbä tare maalapike es ole muud kui wesine lohk rämpsu täis, mõisa mõtsa ja külä puustusemaa wahel. Kae, kes tolle wesitse lohu põllus täit? Kes täst willämaa tei? Mia, mia wedäsi endä perän lohu mulda täis. Lätsi krahwi manu, ütli, armuline krahwihärrä, ole teid iks orjanu kah, armuline krahwihärrä, ei ole halba sõna saanu. Mõtli õge armulise härrä käest pallelda, agu luppas armuline krahwihärrä tolle lohu Tiidu takast mulle tare asemes. Siss tahtse kah pallelda, et kui mulle armuline krahwihärrä mõtsast kah ladwaotsakesi tarekese jaos annas. Krahw oli wa hää miis, naarat ja küsse, mes mia tolle räbäga tii. Mia muud kui pallessi edesi. And siss ja mia olli Räbä tare peremiis. Endä perän wedäsi ladwajupikese manu. Esi ehiti. Endä perän wedäsi lohu mulda täis, tei willä pääle, wili kaswi, et kõik imetiwä."

Saare Wana häälest tundus seda iseteadwust. mis peremehel on, kui ta oma nurmenõlwal kõnnib ja wälja waatab ning ta ütlema peab, et Jumal tema kätetööd on õnnistanud.

„Nii ellime wa Leenaga mõne hää aasta ärä. Temä puhkas nüid joba peatselt aasta mulla põrmun. Jummal ülenda tema henge ja alanda temä pattu. Kae, krahw ajas talud krunti ja müüs ärä. Mia jäi wagawusi sinna samma. Wa Warsa Mihkel olli tol ajal wallawanemb. Tare ase jäi küla karjamaa sisse. Wa Mihkel ütel: Kui tahat oma tarre jääda, massa wallale renti. Mia seleti: Krahw kinkse, kost mia toda renti massa. Siss wällä, wii oma tare kohes tahad. Oles krahwigi manu lännu, ta olli aga mõisa ka joba ära müünu, ja wastne härrä es ütle asjast midagi tiidwät. Käesi ma no siss kohtugi wahet, käesi nii mõnegi härrä jutul, kes Rõngu lähiksen om. Seletiwä, et kui krahw kohekile üles om tähendanu, et Räbä tare üten maaga minu om, siss wast mõisa müügi ehk talude müügi kontradin. Käesi siss kohtu wahet, lätsi üte härrä tähega sillakohtusaksa manu. Ei kedägi. Käesi edesi tagasi, seni kui wastse kohtu tulliwa. Es saa noistgi midägi."

Saare Wana peatas. Mina aga seisin mõttes Räbä kaewu ees, mis ikka weel kinni ei ole wajunud, nagu ootaks ka tema, et oma peremehe kord ikka weel tagasi saab.

„Nüüd mia iks mõtle: kui nuu wastse kohtu tulliwa, wiidi kõik paberi ärä Riia liina. Kui nüid saas noid paberit säält wälja otsi. Müügikondratidest jäi iks üits kohtu pääle, ja mia saas tare aseme tagasi."

„Kunas see asi siis oli?"

„Saab iks oma nelikümmend aastat ärä."

Missugune unistus! Nelikümmend aastat ootab ta oma õiguse pääle! Nelikümmend aastat usub ja loodab ta, et krahw teda meeles pidi pidama, kui ta talusid ja mõisat müüs, teda, ühte talu luhas kaswawat raudheina juurt! Nelikümmend aastat ei jäta ta arwamist, et wikati jälgil sügise rüpes weel hädala liblest lihaw ja kõwa raudhein kaswab ja pehme walge kiududepää ühe seemne teise järele tuulde wõib saata, seemneks niisamasugustele raudheinajuurtele külaluhas! Missugune unistus! Ja temal näib ikka weel aega olewat, ikka weel lootust! Suureks kaswas Saare Wana minu silmade ees, imestamise wäärt suureks. Isegi haua ääres, tulewik kõigil pime ja lootuseta, kui sügisene öö, pilkane pime, nii et ühtegi tähte ei näe, ja tema loodab, nagu oleks temal aega küllalt. Ja ma sain aru, et unistus wahel nagu kaljurahn wõib olla südame tagakambri tammitse ukse taga, unistus, mis muud midagi enesesse ei lase, kui üksi iseennast ja oma halli ootamist. Ja sarnane unistus teeb inimese kõwaks kui räni: tao aga, ainult mõned sädemed: Säädus om säädus! Just nagu hammaste kirin.

Siiski tõde jääb tõeks, nii silmapilkline tõde. Pidin wastama, mis harilikult wastatakse:

„See on liiga hilja!"

„Ei ole. Säädus jääb sääduses. Käisi mia kah Riiangi ärä. Imelik olli küll sääl Riian. Massin sõitse õkwa suure klaaskatuse alla. Mia astse wagunist wällä. Mõtli esi: kes tiid, kudas wõõran liinan wõõra rahwaga õiges saad, ei oska nende kiilt. Olli no kuulu, et Riian meie rahwast joba tuhandit om. Mõtli: küll iks mõne lewwän, kes mõne ahwukaadi manu juhatas. Wahtse wiil toda klaaskatust: olli tõne weider iks küll, katus peris aknaruutest. Wahtse tõist wiil: kuule, keägi teretäs: Tere kah, küläweli. Kae, miis teretäs. Mia küsse, kas temä kah Riia liina kohtuasjun tullu om. Temä koste, jah, olla tullu, minewät nüüd mõnda ahwukaadi otsma. Olli lahke miis. Mia seleti oma asja ärä. Temä ütel: tule pääle üten, es siss näe, mes ahwukaad ütles. Temä oma arwaten ei olewat asi sugugi keeruline, ahwukaad minewät Riia lossi, wõtab paberi wällä ja kõik om kõrran. Tuu miis tund säädust. Mia lätsi üten."

Saare Wana jutustas. Waimusilmade ette kerkis tahtmata kurb pilt. Sääl keset rahwakihawat waksali seisab halliwatiga mees, pastlad jalas, leiwakott käes, rummkaabu pääs. Saare Wana Riia waksalis! Muud kui waatab ja imestab. Kaua silmitseb teda pikk kõheldane lihtsas riides linnamees. Ta tunnistab oma ohwrit. Siis heidab ta silmuse wälja. Ja Saare Wana süda näi rõõmu täis. Juba Stakelni jaamast pääle ei ole ta muud kuulnud kui Läti keelt. Süda läks ehk juba päris külmaks. Nüüd imestus ja tänulik meel. Leidis oma mehe. Nad lähewad. Ja ta peab maksma! Aga ta maksab ses kindlas teadmises, et tal warsti enam tarwis ei ole kõrwuline olla, warsti oma räbä kätte saab, kus kaew praegu weel alali on. Ja ta sõidab koju tagasi, taskud tühjad. Aga unistus näitab teed, kuidas jälle palgijupikesi saada, kuidas elu uuesti alata.

Ja nüüdgi ta küll ootab.

„Noh, kas aitas?"

„Minewäl suwel wiil käisigi."

„Pääle Leena surma?"

„Egas kadunu enne minnä es oles lasnu."

Naer kippus pääle, kurb naer. Aga wanamees kõneles edasi, pistis käe põue, tõmbas jälle tagasi, nagu kaaluks ta, kas maksab; pistis jälle põue ja tõmbas tagasi, aga seda korda mitte tühjalt. Midagi wana, higist kollaseks läinud, rätiku sisse mässitud tuli nähtawale. Nii hellalt näpitses ta kompsu ümber, pööras teda siia ja sinna ja harutas teda, kuni wana, igawesti kollaseks seisnud tähelapikene wanamehe näppude wahel seisis. Siis ulatas ta paberi minu kätte.

„Mess sääl kirjutettu om?"

Mina tunnistasin.

„Kas om Saksa keeli?"

„Om."

Jumaluke, lihtne täht herra nii ja nii käest, herrale nii ja nii, et see nii lahke oleks ja Saare Wana asja läbi waataks. Ma tõlkisin sõnasõnalt. Saare Wana vaatas mulle terawasti silmi.

Mul kippus nutt pääle. Aga kes teab, mis tema nägi. Sõnalausumata wõttis ta tähe, mässis rätiku sisse tagasi ja pistis jälle põue.

„Ärä sa, Erni, tõestele ütle. Tõse nakasse naarma. Mes neil teedä vaja, kas mul mõnda paberit om, wai ei ole. Riia ahwukaat kirjut endäle ärä. Temä ütel: see olla õge tähtjas paper, sest wõewat kinni nakata. Ega sa säädust iks nii ei tunne kui tu."

„Egas sa onte ei usu..."

Saare Wana tõusis kähku üles, wõttis wikati ja läks jälle niitma.

„Õtak nakas kätte jõudma, waja kähku tetä."

Kähku! Mispärast? Lehmakondikese pärast? Ei. Usaldus puudus. Ma olin küll käe tema pühaduse külge pannud, oma hoolimata käe. Mul oli tundmus, nagu oleks parem olnud, kui ma tähe sisse mõtte oleksin pannud, mis wanamehe sügise toreda päiksepaistega oleks täitnud. Aga nüüd oli see hilja! Ta ei usu. Aga täna ta ei usu, ei usu homme, ei usu aasta, ei usu kaks: ta ootab. Ega mina sääduse asja iks nii ei tunne kui tuu. Aga siis: magusasse mõttesse jääb koht, kus unistuseeie nii peeneks läheb, et sõlme heita tarwis oleks, kust alati nii kui purde kaudu üle tuleb minna: temä ütel, wast om temäl õigus. Mõru on elu isegi, minu tilka lisaks sinna weel tarwis oli!

Nagu jahe hakkas. Ma tõusin üles, hüüdsin Jumalaga! ja kõndisin edasi, uupi Wõltsjärwe läikiwa pinna poole läbi hädalamere, kõndisin ja midagi

igatsewat liikus mu ümber, tungis mu südamesse. Ja ma unustasin päiksepaiste, järwe läiklemise, kauge metsa kolletawa ilu, oja naeratuse ja jäin mõtlema, wajusin nagu iseenese sisse, otsisin teed wälja neist hädalalibledest nagu põgenedes ja ei näinud muud kui hädalaliblesid, ühed külaluhas, teised mõisaluhas, kõik raudheina hädalalibled lugemata üksteise kõrwal, üks pikem, teine lühem, kokku aga kui igawene hall muretee oma õiguse poole, kus nad kõik kui kaljurahnud, tasutsemata templikiwid aegamööda weerewad ja hõõrduwad, ja nende turjal käib wäike unistajate salk, kes mahalangenud raasukestest sillutust loowad, sillutust uhke templi poole, kus kõik weerejad ja minejad kord aineks oleksiwad ja oma otstarbekohasusest ülenemist hingeliselt ja waimliselt leiaksiwad. Oo, seda aastasadade pikka, halli mureteed, oo, neid lugemata halle päiwi, lugemata üksteise järele elusaladusest tulles, surmasaladusesse minnes kui rahwas, otsata nagu oja, mis ehk ainult kewadel üle kallaste tõuseb, kohiseb ja sulendikka suuremaks murrab, perwi lõhub. Muidu aga natukene paisumist, natukene alanemist, nii kuidas juhtub, kord paisudes enam kohinat, kord kahanedes wähem. Ja juhtub põuaajal, et muud ei kuule kui põhja pääl sügawal lugades — nirin, muud midagi. Siis tuleb ehk mõnel wõimsal tuju minna ja waiksele minejale paisu ette panna, et kõik jäädawalt waikiks. Ja siis — ?

Siis ma istusin ajalehe toimetuses. Oli õhtupoolik ja aega enam kui harilikult. Wesi oli üle kallaste tõusnud, pais oli järele andnud. Siis oli nagu heinaaeg järgnenud, kõrwuliste heinaaeg, werine nõudmine. Aga see oli ainult nii, nagu oleks alles wikatit luiskama hakatud, õieti hilja sügise, ja korraga järgnes küpse külm, mis mõnegi heinaloleja ära wõttis ja mõnelegi weermed selga jättis, sest nad läksiwad mõisaluhta, ja külaluht pidi tagasi andma, mis mõisaluhast wõetud. Astus wa' kodupoolne tuttaw sisse uudiseid külakostiks tuues.

„Kas karistuse salk Rõngus ka käis?"

„Es käi. Rannun küll."

„Aga kui Rõngu oleks tulnud? Kes siis küll nööri oleks näinud ?"

„Nööriwäärilisi sääl ei ole?"

„Mis meie nüüd süüst harutame: kes meie süü mõiste järele kunagi küsinud on!"

„Parki oles mõni iks saanu."

„Koosolekuid ju sääl ei peetud?"

„Sääl iks olliwa kah kuun iks käenu... Rõngu ma ei tiiä. Aga sääl ja sääl tõesen wallan."

Nii ajasime tükk aega juttu. Ja kui ma sõbrale käe ulatasin ja jälle üksi mõtteid mõlgutades tööd nokitsesin ja seletustest seda otsisin, mis wäikse mehe hingesse walgust heidaks, tõusis tahtmata pilt silmade ette, mis nii tõenäitlik näis, et tahtmata ligemalt silmitsema jäin...

Suur koosolek. Maamehed kõik kõhetlase noore mehikese kihutuse kõnet kuulamas. Waimline paljajalgne meeste keskel, kes oma põllulappi enam armastawad, kui oma hinge. Ma waatan tüsedaid nägusid, kas mõnda tuttawat hulgas ei näe. Oo! kes see sääl nurgas on?! Saare Wana! Astun rõõmsas ärevuses ligemale.

Oo, Saare Wana, kas ka platsis wõi?

Noh iks...

Tere kah. Ei ole kaua enam üksteist näinud!

Tere, jumalime...

Kuidas käsi ka käib?

Niisammuti iks.

Mess siss sina ka sest asjast arwat?

Mes ma täst arwa ...

Ütleb ja sülitab.

Täna ka kinni! mõtlen mina imestades.

Siis on kihutusekõne otsas, algab küsimiste kostmine. Saare Wana tungib teiste wahelt kõnetooli juurde ja ütleb juhatajale midagi õieti tõsiselt, käega kindlaid liigutusi tehes, nagu tahaks ta ütelda: Täna peab minu päew olema. Siis tuleb ta rahulikult minu kõrvale tagasi. Juhataja wõtab jälle sõna ja küsib, kas kellegil midagi küsida on ja jätkab siis ise, et tema käest küsitud, kas täna mitte Saare Wana asja ka kõne alla ei wõeta. Ja wastab siis jälle ise, et Saare Wana wõõra walla liige on, ei ole tema asja harutamiseks siin mitte õige koht. Kui tema walla mehed tahawad, siis pidagu ise koosolek ära ja harutagu oma küsimisi. Rõngu wald olewat muidugi ajast maha jäänud. Kui krahw mõnele maad kinkis ja wald selle pärast käest ära wõttis, siis on see täitsa nende oma asi. Muidu aga arwab ta, et siin üksikute inimeste ülekohut harutada ei maksa, kus ometi terwe maata rahwa asi ees on; kui maajaotamine käsile wõetakse, siis saab igaüks oma jao, ei jää siis ka küsijagi mitte ilma.

Saare Wana sülitab ja ütleb:

Iks siisama lori.

Kas sa siis juba mõnda korda siin oled! küsin mina.

Olen, aga ikka ei wõeta minu asja ette.

Mis kõneleja muidu ütleb?

Aab sia löri suust wällä. Mia ei taha kellegi jaotust, ei talu, ega mõisa küllest midägi, mia tahas oma kätte. Kõik olgu sääduse järgi; ega sisski ilma sääduseta ei saa, kui nemä ka ennast ja kuradi ahilade panesse.

Kas Riiast tulli midagi?

Sõnalausumata pöörab Saare Wana mulle selja ja kaob. Mina aga waatan temale kaua järele ja näen, kuidas ta Räbä tare poole läheb, aherwarre pääle maha istub, piipu tõmbab ja unistab, oma paberit waatab, hoolsasti jälle põue pistab, siis kaewu juurde läheb ja järele katsub, kas salwed juba liiga ära ei ole mädanenud, näen, kuidas ta käib ja toimetab, nagu oleks ta omas kodus ja ei pane tähelegi kuidas walge, kondine käsi tema pääd silitab, temale midagi kõrwa sisse sosistada katsub, tasa hilju tema pääd silitab, nagu lapsel, keda ta kaua on otsinud ja kellel nüüd aeg on magama heita...

Hääd ööd! Seadus jääb seaduseks...

Weli Joonatan.

Widewiku tundidel, kus üksi istun ja oma mälestuste ilma waatan, nagu ei tunneks enam iseennast, nagu oleks kõik kadunud, mis on, kadunud sügawustesse, millest aru ei saa, — kus kõik kustub, ka troost! ka lootus! siis rebeneb midagi rinnas, ja nagu werisest tühjusest tõuseb wiis üles tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades, nagu oleks tal rõõm koormaks kanda, rõõm, mis mure sisse ära on uppunud, rõõm, millel kodu ei ole, wiis nii tasasel lennul pikalt, pikalt minnes ja uiutades... Kui mina alles noor weel olin — — noor weel olin — — Lapsepõlwes mängisin — — mängisin — —, ikka nii tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades, nagu oleks tal rõõm koormaks kanda, rõõm, mis mure sisse ära on uppunud, rõõm, millel kodu ei ole... ikka nii lõpmata — otsata — widewiku tundidel —

Siis nagu sosistaks wahel keegi pool naljatades kõrwu: Wõta tsee päält! Wõta tsee päält! Ja tahtmata pool naljapärast wõtan tsee päält ja ikka nii tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades läheb wiis edasi:

Joonatan, minu weli makas — weli makas —
Muide tapetuide man — tuide man —
Ta mul olli kõigekallim — kõigekallim —
Kõigekallim Joonatan — Joonatan.
Minu mure enne ei lõpe — enne ei lõpe —
Kui ma teda nätä saa — nätä saa —
Siis ma taha temä hauda — temä hauda —
Roosilillest ehitä — ehitä,

ikka nii edasi, edasi läbi koduse üksilduse widewiku tundidel. —

Ja sääl ta siis wiimati ise ongi, see kõigekallim Joonatan, ehk nagu teda harilikult kutsuti: Weli Joonatan.

„Wõta tsee päält! Wõta tsee päält!”

„Ei saa!”

„Mes sa siss siin wahit?”

„Kohe mia siss wiil lähä.”

„Köötsä!..”

Ja meie seisame kahekesi Muhklase metsas, kus tee ääres Joonatani tarekene seisab. Tee wiib Rõngust Walgutasse — ja kui tarwis tagasi, wiib ka tarekese juurest otse Köödsä kõrtsi. Parajasti sõidab just keegi mööda ja reeaisad laulawad: köödsä! köödsä! Joonatan laseb mehed pääd nokutades mööda sõita, ei suuda siis aga reeaisade laulu unustada, kahmab mul käest kinni, ja pool lennates läheme üle lumiste wäljade nagu kaks ronka — ei, nagu kaks — ei, ma ei leia kohast wõrdlust. Tema — suur pikk mees, sinine rüüd katmata kasuka pääl seljas, suured pikad säärtega saapad jalas, Jumal teab missugusest nahast läki-läki pääs, ja mina, wäike poisikene, tema käe kõrwal, palja kuuekesega, kingad jalas, palja pääga, — muidugi nii mälestuses. Ja meie läheme nii tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades... Kui mina alles noor weel olin — noor weel olin — Lapsepõlwes mängisin — mängisin — Ei mina teadnud muud kui seda — muud kui seda — Mis mina nägin silmaga — silmaga — ja tema walkjad juuksed, mis ratasringi ümber pää ühepikuseks on lõigatud, nagu oleksiwad nad kirwega tasutsetud, hilberdawad läkiga koos, kui lööksiwad nad takti; tema pikklik nägu läheb ikka punasemaks ja wärskemaks, sinikad-hallid silmad lööwad ikka enam särama, ja siin ning sääl põse pääl ja lõua otsas, kuhu poolhooletust puhastamisest mõned rõõmsad karwakandsukesed kaswama on jäänud, ilmuwad walged härmanatukesed.

„Weli küüdse nakasse külmetämä!”

„Mes na sul joht iks nii warra nakasse!”

Ja wupsti! olemegi Köödsäs. Mina aga suudan waewalt naeru pidada. Sest Joonatanil on eest hambad pääle ühe wälja kukkunud, ja see üks on nii suur ja pikk ees nagu orawal. Ja kui wellekene siis kõneleb, kipub keel ikka wälja libisema, lööb keerdu ja on niisugune isewärki pudi, et naera kas katki. Et tema kõnet kuulda ja naerda, selle ep temaga harilikult juttu tehtigi.

Mõisa puiestiku ääres kõrtsi kõrwal wõitleme iseeneses.

„Kas minna sisse?”

„Ära mine!”

„Mine.”

„Kes nu om, wellekene, kes käsesse ja keelasse?”

„Ei tiiä.”

„Ära mine!”

„Mine.”

„Kes tu ütles: ära mine!”

„Tu om esä unenägu.”

„Kes tu ütles: mine!”

„Tu om tu, kes mulle müüri ümber ehit.”

„Ära mine!”

„Ma lähä niisama kaema, kas tüüd saas.”

„Mine!”

„Egas mia juuma ei lää.”

Mõisa puiestiku ääres kõrtsi kõrwal wõitleme iseenesega, „mine” jääb wõitjaks ja pool unes astume kõrtsi ette. Siin on wana Tsopp Toomas wastas. Lühikene töntsakas mehikene teine, aga kärmete liigutustega ja ärksa waimuga, ameti poolest ümberkaudsetes külades hobuste suurookija, nii midagi hobusetohtrist, kes igat haigust ikka suu rookimisega arstib ja kellest suurt lugu peetakse.

„Weli Joonatan,” hüüab tema kohe, „tule wõta tsee päält, meil ei lähe.”

„Ei joht täämbä saa!”

„Mes ei saa?!”

„Ei saa, hammas walutas!”

„Mes ta pühis sul iks walutas!”

„Külma joht saanu.”

„Lase mia roogi ta wällä.”

„Kaeme no peräst.”

Ja meie astume sisse.

Seda rõõmu! seda kisa! seda kära!

Wa Peremiis Piiter, ameti poolest mõisa moonake, on juba nii pehme, et kõigeparema tahtmise juures enam keele üle walitseda ei suuda, pudi, nii pudi, et midagi aru ei saa; ainult pikk: oo! ja käib ise muudkui ikka Joonatani ümber ringi ja silitab teda kahe käega ja ajab oma oskat, mis sedakord küll wellekene! wellekene! peab tähendama.

Wana Rubi Jüri, Peremiis Piitre ametiweli, ligineb kui kappelmeister, pää seljas, wehib kätega, nagu oleks temal suur koor ees juhatada, säeb wahel

jalgu, nagu mõtleks ta Kaera-Jaani kõmmutama hakata, kummardab siis oma kõhna keha ette poole, lööb jalakanna pääl tiiru, mis pastlale, kui see just tuli uus ei ole, tingimata augu sisse puurib, ja mürab siis, nagu põrutaks ta trummi:

„Jldas jäid! Puul tuupi!”

„Puul tuupi!” kordab Tsopp Toomas.

„Puul tuupi!” silitab Peremiis Piiter.

Ja weli Joonatan astub leti ette ja sõnab isale:

„Anna’s pääle!”

Ja kõik neljakesti lähewad taha kõrtsi, kus laud on, istuwad ringi ja hakkawad tsee päält wõtma.

Tsee päält wõtma tähendab esiteks: topsi wõtma, et tuju hääks läheb, weri kiiremini käima hakkab; siis teiseks: laulma, ikka ühte ja sedasama lugu, laulma ikka jälle otsast pääle alustades ja lõpetades, nii oma wiisi tsee päält ikka Joonatani laulu, muud kui ikka: Joonatan, minu weli, ka makas — weli, ka makas — Muide ka tapetuide man — tuide man. — Ehk küll Joonatan wellekene ise ei maganud, waid kooris istub ja see on, kes kõik salmid pääst oskab ja häda korral weel juurdegi teha mõistab. Ameti poolest on ta rättsepp ja elab Muhklase tarekeses. Sinna on ta kuskilt Wõru poolt tulnud, kus ta koolmeistriks on olnud. Kui endine koolmeister ja pärastine rättsepp jääb esimene ja wiimane sõna ikka temale, muidugi ka esimene ja wiimane heli. Et Peremiis Piiter kuidagi häält pidada ei suuda ja enamasti oma joru edasi ajab, mis teisi muidugi mitte edasi laulmast ei takista, — ei saa weli Joonatan kui koolmeister ikkagi muidu, kui peab sõna etteütlemise järele Piitre jorule wahele sähwama: wõta tsee päält! wõta tsee päält! Peremiis Piiter ei mõista aga muud kui wõtab klaasi ja wiskab ühe tsee päält ära. Ja nii jääb tsee päält wõtmine ikka kahemõtteliseks.

„Wõta heli üles, Joonatan!” ürgab Tsopp.

„Sul ei ole täämbä õiget tossu!” osatab Rubi.

„Wellekene!” suudab Peremiis Piiter sedakorda arusaadawalt ära ütelda.

„Täämbä ei massa?” wastab Joonatan.

„Wellekene, mass no iks!” palub Rubi.

„Kas hamba näru iks walutas?” kahjatseb Tsopp.

Peremiis Piiter ei mõista muud, kui silitab teda jälle kahe käega, nagu teeks ta temale pai, nagu ei jätaks ta palumist.

„Olgu siss!”

Üks poolnaela kaob, jutt aga taga.

Teine poolnaela kaob, joru aga taga.

Kolmas poolnaela kaob, müra aga taga.

Ja esiti pool inisedes, siis ikka enam paisudes, häälteks arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades, et kõik suure mürana käiks, kui torm, mis juuksed pääs püsti ajab: Joonatani esimene salm, kus sõnad tuttawad ja Peremiis Piiter tõsiselt enese ette waatab ja oskat ajab, nii kuidas juhtub, ja Rubi wastu lauda põrutab, nagu lööks ta trummi, ja Tsopp wiinapudelit kinni hoiab, klaasi aga tärinaks tantsima jätab.

Siis järgneb Joonatani noomimine ja seletamine pikalt ja laialt, kuidas laulda, kus hääl kahanema, kus kaswama peab, ning trumm ära keelatakse.

Ja siis — teine salm, kus sõnad tuttawad ja Peremiis Piiter enam tõsiselt istuda ei suuda, waid üles tõuseb ja ühe jala päält teise pääle hõljub, nagu karu taikari lüües. Ja jälle esiti pool inisedes, siis ikka enam paisudes, häältesse arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades, et kõik suure müraga käiks kui torm, mis juuksed püsti ajab — Joonatani laulu teine salm.

Siis järgneb Joonatani noomimine ja seletamine pikalt ja laialt, kuidas laulda, kus hääl kahanema, kus kaswama peab, ütleb sõna ette ja algab kolmas salm, esiti inisedes, siis ikka enam paisudes, häältesse arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades — ja siis äkki waikus.

Rubi ei saa sõna suust.

Peremiis Piiter hakkab jälle silitama.

„Mes tont siss sul om, weli?” sähwab Tsopp.

„Kiil puttusi hamba külgi!” kostab Joonatan.

„Lase ma tõmba ta sul üitskõrd maha onte!”

„Siu tõmmaten om wallus!”

„Kas ma wiil wähä ruuknu ole.”

„Tõmba! Üitskõik!”

Seda rõõmu! seda kisa! seda kära!

Mehed astuwad leti ette.

„Prits, anna tu miu kott säält siiä,” ürgab Tsopp isale, ja see ulatab koti kätte, kus kõiksugu asjad sees, mis suu rookimise juures tarwis.

„Awitage maha wõtta!” mürab Tsopp Toomas edasi.

„Ärä sa siin...” tõreleb Joonatan.

Keegi ei suuda naeru pidada.

„Ei, nii ei lähä.” parandab Tsopp.

„Keda sa siin!” tõreleb Joonatan edasi.

„Prits, anna mulle peenikest nööri,” palub Toomas.

Isa annab.

Kõrtsilised kõik wait, kui hauas: nüüd tuleb midagi!

Tsopp astub ligemale, kõneleb nii mahedal toonil, kahjatseb ja seob nööri hamba ümber, kuna Joonatan hädaldab:

„Pea, pimme, walutas!”

„Küll lähäb müüdä.”

„Agu om wallus?”

„Ei ole.”

„Agu om wallus?”

„Wahi mulle otsa, siss ei ole midagi!”

Ja Joonatan ajab silmad suureks ja jääb üksisilmi Tsoppi otsa waatama, teine aga mässib nööri pahema käe ümber, tõmbab pingule ja annab parema käega Joonatanile otsaette niisuguse wõmmi, et hammas kui pulk Tooma kätte nööri otsa ripnema jääb.

Seda rõõmu! seda kisa! seda kära!

Joonatani wihal ei ole aga piiri, lugemata lendawad hoobid; mehed ähklewad ja uhawad peksu, kuni Rubi Joonatanile appi asub ja mehed lahutab.

„Mes sa wa weli Joonatan nii wäega!” ütleb Rubi, nagu oleks Joonatan teisele liiga suutnud teha.

„Sii olli joht kole walu!”

„Egas siss hammast ilma waluta maha ei saa!”

„Poeh,” lisab isa juurde, „hammas nii iluste maan ja — tema nakab uhtma.”

Tsopp Toomas aga käib ja kõlgutab waese Joonatani hammast käes, ise mürab:

„Liigud, liigud!”

„Liigud, liigud!” kordab Rubi.

„Liigud, liigud!” silitab Piiter.

„Puul tuupi!” kilkab Toomas.

„Puul tuupi!” kordab Rubi.

„Puul tuupi!” silitab Piiter.
„Anna’s pääle!” lisab Joonatan juurde, aga keel on pudi, täitsa pudi, kipub ikka suust wälja.
Seda rõõmu! seda kisa! seda kära!
Ja mehed lähewad taha laua juurde liiku jooma ja tsee päält wõtma.
Ja jälle esiti pool inisedes, siis ikka enam paisudes, häälteks arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades, et kõik suure mürana käiks, kui torm, mis juuksed pääs püsti ajab: Joonatani laulu esimene salm, kus sõnad tuttawad ja Peremiis Piiter tõsiselt enese ette waatab ja oskat ajab, nii kuidas juhtub ja Rubi wastu lauda põrutab, nagu lööks ta trummi, ja Tsopp wiina pudelit kinni hoiab, klaasi aga tärinaks tantsima jätab.
Siis järgneb Joonatani koguni pudi noomimine ja seletamine pikalt ja laialt, kuidas laulda, kus hääl kahanema, kus kaswama peab, ning trumm ära keelatakse.
Ja siis teine salm, kus sõnad tuttawad, kus Peremiis Piiter enam tõsiselt istuda ei suuda, waid üles tõuseb, ühe jala päält teise pääle hõljub kui karu, kes taikari lööb. Ja jälle esiti pool inisedes, siis ikka enam paisudes, häälteks arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades, et kõik suure mürana käiks, kui torm, mis juuksed pääs püsti ajab: Joonatani laulu teine salm.
Siis järgneb Joonatani koguni pudi noomimine ja seletamine pikalt ja laialt, kuidas laulda, kus hääl kahanema, kus kaswama peab, ütleb sõna ette ja algab kolmas salm esiti inisedes, siis ikka enam paisudes, häältesse arenedes, siis jälle paisudes, hääli kaotades, et kõik suure mürana käiks, kui torm, mis juuksed pääs püsti ajab: Joonatani laulu kolmas salm.
Ja nõnda kaigub laul kui mürin, kui torm, ja kuulajatel ei lähe juuksed pääs püsti, ei tee see nende kõrwadele haiget, ei, nad naerawad üksi, ja nii mõnigi uriseb sõnu, mis etteütlemisest meelde jääb, nii endamisi järele. Ja ununeb kõik mure, jääb üksi orjade rõõm, niisugune piirita müra, nii kütkendamata lennul wabanedes, nagu oleks tal mure koormaks kanda, mure, mis rõõmu sisse ära on uppunud, mure, millel kodu ei ole, nii kütkendamata lennul minnes ja wabanedes ...

Joonatan, minu weli makas — weli makas —
Muide tapetuide man —tuide ma —
Ta mul olli kõigekallim — kõigekallim —
Kõigekallim Joonatan — Joonatan.
Minu mure enne ei lõpe — enne ei lõpe —
Kui ma teda nätä saa — nätä saa —
Siis ma taha tema hauda — tema hauda —
Roosilillest ehita — ehita —

ikka nii kütkendamata lennul wabanedes edasi, edasi läbi kõrtsiliste tuimunud meelte — naljaks — naljaks — widewiku tundidel. — Ja mina ikka juures.
„Joonatan, mes sa siss toda ütte laulu iks üttelugu laulad?”
„Mes laulu nu waese orja siss peässe laulma?”
Ja ma ei saanud aru.
Jälle natukese aja pärast:
„Joonatan, wellekene, mes sa tost laulust iks laulud?”
„Mes laulu nu waese orja siss peässe laulma?”
„Kas üits tsirgukene külwäs. —”
„Orja-tsirgukese külwässe kõik.”
Ja ma ei saanud aru.
„Kes nu tõse siss ära om tapetu?”
„Nu kes prõlla enämb ei ela ja iks wiil elasse.”
„Kas nu Joonatani näiwä?”
„Es näe.”
„Kes teda siss näi?”
„Kes orja es ole.”
„Mes na siss laulasse?”
„Iks niisama — esä unenäo peräst.”
Ja ma ei saanud jälle aru.
„Mes tu Joonatan siss tei?”
„Temä olli oma esä waindlasega sõber.”
„Kas siss esä waindlasega sõber ei tohi olla ja siss ära tapetas?”
„Ärä jah!”
„Sia oled kah Joonatan?”
„Ja ole kah ärä tapetu.”
„Kes tu siu esä waindlane siss olli?”
„Pimedus.”
„Kes siss siu ärä tapse?”
„Kes pimedust hoiasse.”
„Kes nu om?”
„Saa suures, mine pimeduse wasta wällä ja siu tapetas kah ära.”
„Sia jo elad?”
„Elä, aga ole elusalt tapetu!”
Ja ma ei saanud jälle aru.
Oleksin ehk edasi küsinud, aga Kalme sepp tuli wahele.
Kalme sepp! See wiimane wõru, inimene, kes tõsise näoga niisugust wingerpussi teisele wõis mängi, et naera ja nuta — nii mõlemaid korraga, et aega ei ole walida. Suur pikk mees, piip alati suus, üks käsi hoiab piipu, teine risti üle rinna toetab teist kätt. Kui midagi tulemas oli, naersiwad üksi silmad, ja suu nurgad tõmblesiwad. Kes neid märkisid tundis, see pidi silmad lahti hoidma. Ja ema tundis neid märkisid ja mina ka.
„Tere, wa welleke!” sõnas sepp.
„Tere, mu kulla sepäke!” kostis Joonatan.
Wellel Joonatanil oli hää süda, liiga pehme ja hää.
„Kuidas su käsi siss ka käib nüüd?”
„Ole no tuhandast terwe küsima, mes ta no iks käib, wennus iks surma poole.”
„Külän kõneldi, et sul suur warwas haige om.”
„Weidi wiga iks olli!”
„Kuule, wa welleke, sa ei tohis asja hooletusi jättä!”
„Tõoti iks...”

„Mes sa sääl tõotad: wõta sisse ja wõia pääle.”
Lähewad leti ette.
„Kõrtsinaene, kalda säält üits pits talle õge kõwwa, mis õkwa warba otsa wajus.”
Ema laseb pitsklaasi täie piiretust wälja.
„Juu, wellekene, ja siss määrime pääle kah.”
„Ole no tuhandast terwe, wa sepä tsirgukene.”
Wellekene wiskab, sepa silmad särawad.
„Oo — õh...”
„Mes sul nüüd onte om, wellekene, ei kõnele enam?”
„Oo — õh — kõrwetas!”
„Mes tu tühi siu iks kõrwetas!”
„Ole no tuhandast terwe, wa sepä tsirgukene; küll olli kõwa, hõngu tahtse ära wõtta, palli kui põrgu tuli.”
„Kae wiil asja.”
„Sa tiid iks mulle hääd, tsirgukene.”
„Nüüd wälläst kah.”
„Ole no tuhandast terwe, tsirgukene, ole no iks tuhandast terwe...”
„Kõrtsinaene, anna tu poole toobi osa piiretust säält riiuli päält siia.”
Ema ei saa aru.
„Anna siia! Koe, nüüd ei taha puhta raha iist anda!”
Ema saab aru ja ulatab poole toopi wett sepa kätte.
Weli Joonatan tahab rüübata, sepp ei lase, käärib mehe siilu üles, tõmbab saapasääre lahti ja kallab kõik sisse.
„Ole no tuhandast terwe, tsirgu-sepäkene, ole no iks tuhandast terwe. Sedä häätegu mia eluilman ärä ei uneta.”
Ja sepa silmad naerawad ja suunurgad tõmblewad.
Seda naeru! seda kisa! seda kära!
Ja weli Joonatan läheb jälle tsee päält wõtma, kuna sepp ära wäljä sammub, nagu läheks ta ära kodu; aga tema arwates ei ole weel sest küllalt, mis sündinud. Ei küsinud tema ial, kellele pussi wõis mängida, kellele mitte, — kes aga ette juhtus ja asjast oma hääsüdamluses aru ei saanud, see kukkus kimpu.
Ja sepp tuleb tagasi kohkunud nägu pääs.
„Mes nüüd?” küsib isa.
„Oh sa heldekene küll, Muhklase mõtsast tõseb suits üles, wa wellekese maja küll palas.”
Tema ütleb nime nii kõwasti, et Weli Joonatan kuulma peab.
„Oh minu naene, minu tare!” kahmab wellekene weel ütelda ja siis kui tuul uksest wälja ja jookseb kodu poole, wesi aga wirtsub saapa sääres.
Ja nii jookseb ta, jookseb ilma et waadata märkaks, kas on suitsu näha, wõi ei ole.
Alles tare läwel peatab ta.
„Heldekene, mes siss sul om?” küsib naene.
„Hõh, hõh — ei saa hõngu tagasi — ei saa hõngu tagasi — ”
„Heldekene, mes sul onte om?”
„Tare palab!”
„Ärä soni.”
„Palab!”
„Sa oled jo täis jälle!”
„Sepp ütel, et palab.”
„Etse aa iks esi silmakse walla!”
„Hõh, hõng tahtse kinni jääda.”
„Jummal tule sulle esi appi.”
„Jummal tenätu, et tare ei pala!”
„Jumalale tenu, et kõrtsist ennemb kodu said.”
„Ei ole wajagi minna, sepp kallas puul tuupi piiretust saapa säärde.”
Ja wellekene niristab — wesi!
„Usu nüüd inemist!”
„Paras, mes sa sinna kõrtsi iks tükid.”
Joonatan elas oma naesega kõigeleplikumat ja waikset elu.
„Ega ma sinna enämb ei lähä.”
„Kudas sa siss jälle täämbä lätsid?”
„Kae, nu riiwehmre iks laulasse pääle: köödsä, köödsä!”
„Sul iks om joba wiinatõbi!”
„Ei ole, naeseke!”
„Meände inemine siss riiwehmerde ködsisemisest wiinaneelu om saanu?”
„Ei, om nii esimuudu.”
„Wõta wahel ka paremb Jumala sõna kätte.”
„Ega mia enämb kõrtsi ei lähä.”
„Küll me näeme.”
Ja nii nad lepiwad jälle kokku ja elawad waikselt armastuse elu, ja Joonatan õmbleb, nagu ei oleks ta ial kooliõpetaja olnudgi, õmbleb ja ümiseb enese ette ikka nii tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades oma laulu, ikka nii tasasel lennul, nagu oleks tal sala mure koormaks kanda, mure, mille sisse rõõm ära on uppunud, rõõm, millel kodu ei olnud, ikka nii tasasel lennul pikalt, pikalt uiutades lõpmata — otsata südame walu kiigutades — widewiku tundidel —
„Mesperäst sa siss noid riiwehmerde ködsinit jälle kullema jääd,” küsin mina.
„Kae, nemä om nii weidra.”
„Kas nad midägi muud ei ütle?”
„Ütlese küll!”
„Mes na siss wiil ütlese?”
„Nema laulasse ...”
„Medä na laulasse?”
„Esä unenägu.”
„Toda sa ei ole mulle kõnelnugi.”
„Ega tu ütsindä!”

„Mes siss wiil?”

„Enda oma kah.”

„Toda sa ei ole mulle kah kõnelnu.”

„Nuu om kõik laulu helü sehen!”

„Kudas ta sääl siss om?”

Ja wellekene algab nii endamisi, kibeda töö saateks, nagu sulaks kõik, mis ta on, kõik, mis ta oli, kõik, mis ta läbi elanud ja kannatanud, üheks pikaks tasaseks lennuks pikalt, pikalt uiutada nii ikka edasi, edasi, nagu südame suigutuseks widewiku tundidel —